

DOI: 10.7596/taksad.v3i3.354

Psikanalitik Eleştiri¹

Lois Tyson

Çev. Uğur Turan

Eleştirel teori çalışmalarımıza psikanalitik eleştiri ile başlıyoruz, çünkü biz farkında olalım ya da olmayalım, psikanalitik kavramlar günlük hayatımızın bir parçası haline gelmiştir ve bu nedenle psikanalitik düşüncenin bir bilinirlik avantajı vardır. Eğer öfkeli bir arkadaşına "Sinirini benden çıkarma!" dediyseniz, onu birine karşı duyduğumuz öfkeyi başka bir kişiye (genellikle bize karşı koymayacak ya da gerçekten öfkeli olduğumuz kişiden daha az zarar verecek kişiye) yansıttığımızı anlatan psikanalitik yanlış konumla² ile suçlamaktasınız. Kardeş rekabeti, aşağılık kompleksleri ve savunma mekanizmaları gibi psikanalitik kavramların öylesine yaygın bir kullanımı vardır ki, çoğumuz hiç tanımını duymamıza gerek kalmadan ne anlama geldiğini bildiğimizi hissediyoruz. Ancak bu tür yaygın kullanımın dezavantajı, çoğumuzun bu kavramların taşıdıkları anlamların oldukça basit bir tanımını öğrenmiş olmamız ve klişe şekilleriyle bizlere tamamen anlamsız olmasa bile yüzeysel görünüyor olmalarıdır. Bu durumu psikanalizin en özeli olan varlığımızı işgal etme ve hatta bizi dünyaya bir şekilde yetersiz, hatta hasta bir varlık olarak göstermek istediği gerçeği ile birleştirirseniz, sonuç genellikle "psikosaçmalığa" karşı duyulan derin bir güvensizlik olmaktadır. Gerçekten psikosaçmalık kelimesini bu kadar yaygın kullanmamız psikanalizi anlamamanın imkânsız ve anlamsız olduğunu inancımızı göstermektedir. Böylece, günlük dilde psikanalitik kavramları kullanan bir kültürün genellikle insan davranışını anlamamanın yararlı bir yolu olarak psikanalizi toptan reddettiğini görürüz.

Bu bölümde, dünyayı psikanalitik görmenin basit olabileceğini basitleşmeden size göstereceğini umuyoruz. Psikanaliz tarafından sunulan insan deneyimi ile ilgili bazı temel kavramları anlamak için zaman ayırırsak, bu kavramların günlük yaşantımızda yüzeysel şekiller yerine derin bir şekilde faaliyet gösterdikleri yöntemleri görmeye başlayabiliriz ve biz de şu ana kadar son derece

¹ Lois Tyson tarafından yazılmış olan *Critical Theory Today - Günümüzde Eleştirel Teori* isimli kitabın Psikanalitik Eleştiri bölümünün tercümesidir.

² displacement

şaşırtıcı görüldüğünü söyleyebileceğiniz insan davranışlarını anlamaya başlayabiliriz. Ve tabi ki eğer psikanaliz bize insan davranışını daha iyi anlamamıza yardımcı olabilirse, o zaman kesinlikle bize, insan davranışları hakkındaki edebi metinleri anlamamızda yardımcı olması mümkün olmalıdır. Aşağıda ele alacağız kavramlar, insan ruhunun teorisine bugün genellikle *klasik psikanaliz* adı verilen Sigmund Freud (1856-1939) tarafından kurulan psikanalitik ilkelerine dayanmaktadır. Freud'un uzun bir süre boyunca fikirlerini geliştirdiğini ve kendisi geliştikçe fikirlerinin de çok değiştiğini unutmamalıyız. Ayrıca, düşüncelerinin çoğu, kendisinin söylediği gibi spekülattı ve o, diğer teorisyenlerin zaman içerisinde fikirlerini geliştirmeye devam edeceklerini ve hatta düzelteceklerini umuyordu. Yani bu bölümdeki girişim, klasik psikanalitik teorinin edebiyat eleştirisi için özellikle faydalı olan ana hatlarını çıkarmak ve insan davranışına yönelik bu görüşün edebiyat deneyimi ile ne açıdan ilgili olduğunu göstermektir. Bölümün ilerleyen kısımlarında, aynı zamanda geleneksel olmayan psikanaliz kuramcısı Jacques Lacan'ın yakın zamandaki çalışmalarına da kısaca bir göz atacağız.

Bilinçaltının temelleri

Psikanalitik bir lens aracılığıyla dünyaya baktığımızda, her biri aile içindeki çocukluk deneyimlerinde başlayan psikolojik bir geçmişe ve bu erken yaştaki tecrübenin doğrudan bir sonucu olan ergen ve yetişkin davranışının desenlerine sahip bireysel insanlardan oluşmaktadır. Psikanalizin amacının bizi genellikle kusur veya işlev bozukluğu adı verilen psikolojik sorunlarımızı çözmemize yardımcı olması (ve hiçbirimiz psikolojik sorunlardan tamamen kurtulmuş değiliz) olduğundan, odak bir şekilde yıkıcı davranış kalıpları üzerindedir. Yıkıcı davranış kalıpları dememin sebebi, yıkıcı davranışı tekrar etmemizin, muhtemelen bir süredir bizi etki altına almış olan bilincimiz dışındaki bazı önemli psikolojik zorlukların varlığını ortaya koymasıdır. Aslında, bizim üzerimizde bu kadar fazla kontrole sahip olmasının nedeni, bizim problemi bilmeyişimiz – ya da problemimiz olduğu bilsek bile, davranışlarımızı ne zaman etkilediğinin farkına varamamamızdır. Bu nedenle, bütün psikanalitik düşüncelerin merkezi kavramı ile tartışmaya başlamamız gerekir: bilinçaltının varlığı.

Rolling Stones grubunun “Her Zaman İsteddiğini Alamazsın³” şarkısını hatırlıyor musunuz? Burada ifade edilen fikir, “her zaman istediğini alamazsın, ancak ihtiyacın olanı alabilirsin” yargısıdır. Bu formül, iki kelimenin eklenmesi ile bize psikanalitik düşüncenin anahtarını verecektir: “her zaman *bilinçli* olarak istediğini alamazsın, ancak *bilinçsiz* şekilde ihtiyacın olanı alabilirsin.” İnsanların farkında olmadıkları – yani, bilinçaltı- arzuları, korkuları, ihtiyaçları ve çatışmaları tarafından motive edilmesi, hatta güdülmesi kavramı, Sigmund Freud'un en radikal anlayışlarından biriydi ve bugün hala klasik psikanalizi etkilemektedir.

³ You Can't Always Get What You Want – Rolling Stones

Bilinçaltı, bizi bunaltacağını hissettiğimiz için bilmek istemediğimiz yaralar, korkular, suçluluk arzuları ve çözümlenmemiş anlaşmazlıkların deposu gibidir. Bilinçaltı bu mutsuz psikolojik olayların bastırılması, bilinçten silinmesi yoluyla biz çok gençken meydana gelir. Ancak, baskı, acı deneyimlerimizi ve duygularımızı ortadan kaldırmaz. Daha ziyade, onları mevcut deneyimin organizatörleri yaparak onlara kuvvet verir: bizler bilinçsiz olarak, acı deneyimler ve duygularla ilgili çatışan duyguları, bunu kendimize inkâr etmeden, “oyundan çıkarmamıza” izin verecek şekilde davranırız. Sonuç olarak, psikanalize göre bilinçaltı, bazen diğer disiplinlerle ve deyimleşmiş anlamda bu şekilde kullanılmasına rağmen, nötr verilerin depolandığı bilinçsiz pasif rezervuar değil, bizi varlığımızın en derin düzeyinde kapsayan dinamik bir varlıktır.

Bastırılmış yaraların, korkuların, suçluluk arzularının ve çözümlenmemiş çatışmaların gerçek nedenini (nedenlerini) anlamak ve kabul etmek için bir yol bulana kadar, bizler örtülü, çarpık ve kendi kendini yenilgiye uğratan şekillerde onlara tutunuruz. Örneğin, ben hala, uzun süre önce ölmüş, alkollü babamdan hiç görmediğim sevgiyi özleyorsam, bu benim alkolik, ilgisiz bir eş seçerek babamla olan ilişkiyi tekrar hayata geçirip “bu defa” beni sevmesini sağlamaya eğilimli olduğumu gösterir. Aslında, babamla ilgili bu türden psikolojik sorunum olduğunu fark etsem bile, bunu başka bir kişi ile "uyguladığım" zaman farkına varmak zordur. Aslında, muhtemelen babam ve sevgilim arasındaki derin benzerliği görmeyeceğim: bunu yerine yüzeysel farklılıklara odaklanacağım (babam koyu saçlı ve sevgilim sarışın). Diğer bir deyişle, ihmalkâr babama olan özlemimi, sevgilime olan bir özlem olarak yaşayacağım. Şimdiki sevgilime aşık hatta belki umutsuzca aşık, olduğumu hissedeceğim, ve gerçekten istediğim şeyin sevgilimin de gerçekten beni seviyor olması olduğuna inanacağım.

Gerçekten bu adamdan istediğim şeyin babamdan hiçbir zaman görmediğim şey olduğunu fark etmem gerekmeyecek. Bu durumun kanıtı, sevgilimin ve babamın bana yönelik davranışları arasındaki benzerliklerde ve şimdiki aşkımdan istediğim türde ilgiyi görmeyi başarsam bile, ya yeterli olmayacağı (beni gerçekten sevdiğine ikna edemeyecek; benim ona olan güvensizliğimin onun ilgisizliğinin kanıtı olduğunu düşüneceğim) ya da beni gerçekten sevdiğine ikna ederse, ilgili bir sevgili benim babamdan çektiğim terk edilme hissini tekrar yaşama isteğimi yerine getirmediği için ona olan ilgimi kaybedeceğim gerçeğinde yatıyor. Önemli olan nokta, istediğimi bilmediğim ve alamayacağım bir şey istiyorum: ihmalkâr babamın sevgisi. Aslında, babam hala hayatta olsa ve bana sevgisini vermek için bir tür psikolojik yeniden doğuş yaşasa bile, onun sevgisini hissetmeden önce çocukluk dönemimde bende açtığı psikolojik yaraları iyileştirmem gerekecek.

Yukarıdaki örnekte de görebileceğiniz gibi aile karmaşasında verilen rolün bir ürünü olduğu için *aile*, psikanalitik teori çok önemlidir. Bir anlamda, bilinçaltının "doğumu," aile içinde yerimizi algılamamıza ve bu öz-tanıma nasıl bir tepki verdiğimizde yatıyor: örneğin, “ben yetersizim”; “kardeşime göre ben her zaman ‘ikinci sıradayım’”; “sevilemez biriyim”; veya “ebeveynlerimin

problemlerinin sorumlusu benim.” Ödipal karmaşa (aynı cinsten olan ebeveyn ile karşı cinsten olan ebeveynin ilgisi için yarışmak) ve eski tarzdaki Freud teorilerinin bütün yaygın fikirleri (örneğin, kardeş rekabeti, penis kıskançlığı, hadım edilme kaygısı) sadece aile karmaşasının yaşanabileceği baskın şekillerin tanımlarıdır. Bunlar bize sadece bireyler arasındaki farklılıkları anlamak için başlangıç noktaları verir. Örneğin, bazı ailelerde, kardeş rekabeti (anne-babanın ilgi ve sevgisi için kardeşler arasındaki rekabet) önemli bir anlamda, bir ebeveyn ve çocuk arasında oluşabilir. Eşimin çocuğumuza olan ilgisini kıskanıyorsam, bu süreç benim çocukluğumda benden daha fazla sevildiğini düşündüğüm bir kardeşimle aramda yaşanmış bir kardeş rekabetinin tekrar hayata geçmesi olabilir. Yani, eşimin çocuğumuza olan ilgisini görmek, tercih ettiklerini düşündüğüm kardeşime karşı ebeveynlerimin ilgisini gördüğüm zaman hissettiğim yaraları tekrar uyandırmaktadır.

Ödipal ekler, kardeş rekabetini ve benzerlerinin gelişimsel evreler olarak görülmektedir. Diğer bir deyişle, hepimiz bu deneyimleri yaşıyoruz ve bunlar kendi kimliklerimizi kurma ve geliştirmenin sağlıklı ve doğal bir yoludur. Sorun yaşadığımız zamanlar, bu karmaşaları çözüme kavuşturmakta başarısız olduğumuz zamanlardır. Sıradaki örnek birçok kadında ortak olarak görülür. Eğer babamın sevgisi için annemle yarışmaya (bir veya her iki ebeveyn de öldükten sonra bile bilinçaltında devam edebilecek bir yarışma) devam edersem, muhtemelen ileride kız arkadaşları ya da eşleri olan erkeklerden etkileneceğim, çünkü onların başka bir kadına olan bağlılıkları annemle olan yarışımı tekrar başlatmama ve bu defa kazanmama imkân verecek. Tabi ki, bu sefer bu adamı kazanamayabilirim, ya da kazandıktan sonra ona olan ilgimi kaybedebilirim. Bilinçli olarak fark etmesem de, onun istenilirliği başkasına olan bağlılığında yatmaktadır. Benim olduktan sonra, artık heyecan verici olmayacaktır. Diğer taraftan, bir çocuk olarak babamın (annemi cezalandırma ya da görmezden gelmenin bir yolu olarak bana göstermiş olabileceği) sevgisini annemden çaldığımı hissettiysem, o zaman da kız arkadaşları ya da eşleri olan erkeklerden etkilenebilirim, çünkü babamı annemden “çaldığım” için cezalandırılmam gerektiğini hissederim. Babamı annemden “çaldığım” için (ya da çaldığım için, veya cinsel olarak bana tacizde bulunduyorsa, bir şekilde bunun benim hatam olduğunu hissettiğimden) kendimi cezalandırmanın bir diğer yolu da tabi ki eşime cinsel olarak karşılık veremem olabilir.

Erkeklerin çözülmemiş ödipal ekleri yaygın bir şekilde tekrar ettiği şekillerden biri, genellikle kadınlara karşı "iyi-kız/kötü-kız" tutumu olarak adlandırılan durumu içerir. Ben annemin sevgisi için babam ile rekabet (genellikle bilinçaltında) halinde kalırsam, kadınları “annem gibi” (iyi kız) veya “annem gibi değil” “kötü kız” olarak kategorize ederek bu suçluluk duygusu ile başa çıkmaya ve sadece “annem gibi olmayan” kadınlarla cinselliği yaşayabilir hale gelmeye meyilliyimdir. Diğer bir deyişle, bilinçsiz bir şekilde anneme olan isteğim ile cinsel isteğimi ilişkilendirdiğim için, cinsel arzu beni suçlu ve kirli hissettirir ve bu nedenle ben cinselliğin keyfini sadece annem ile

ilişkilendiremediğim ve kendileri kötü ve kirli olan "kötü kızlarla" çıkarabilirim. Bu görüş, genellikle kadınlara karşı baştan çıkar-terk et şeklinde bir davranış kalıbı oluşturur. "Kötü bir kızı" baştan çıkardığımda, (eninde sonunda) onu terk etmeliyim, çünkü evliliğe değmeyecek, yani annem ile birlikte sınıflanmaya değmeyecek birine kendimi sürekli olarak bağlayamam. "İyi bir kızı," baştan çıkardığımda iki şey olur: (1) o diğer kötü kızlar gibi, benim kalıcı bağlılığımı hak etmeyen bir "kötü kız" olur ve (2) onu "kirlettiğim" (annemi kirletmek gibidir) için kendimi o kadar suçlu hissedirim ki, bu suçluluktan kaçınmak için onu terk etmem gerekir. Hem kadınlar hem erkekler için önemli olan nokta, yıkıcı davranışlarımızı değiştirmeye başlamak sadece bu davranışlarımızın psikolojik motivasyonlarının farkına vararak mümkündür.

Savunma, kaygı⁴ ve temel konular

Yıkıcı davranışlarımızı değiştirmeme ve farkına varmama – çünkü kimliklerimizi bunların etrafına kurmuşuzdur ve çok yakından incelersek bulacaklarımızdan korkarız - konusundaki bilinçaltı isteklerimize *savunma sistemlerimiz* hizmet eder. Savunma sistemlerimiz, bilinçaltı içeriğini bilinçaltında tutan süreçlerdir. Diğer bir deyişle, bunlar bizim bilmemizin bizi rahatsız edeceğini bildiğimiz şeylerin farkına varmaktan kaçınmak için bastırılmış olanı bastırılmış halde tuttuğumuz süreçlerdir. Savunma sistemleri, *seçici algı* (sadece bizi rahatsız etmeyecek şeyleri görme ve işleme), *seçici bellek* (acı olaylar tarafından bunalmış hissetmemek için bu anıları değiştirmek ya da tamamen unutmak), *inkâr* (sorunun var olmadığını veya tatsız bir olay hiç olmamış gibi düşünmek), *kaçınma* (bazı bilinçsiz-yani bastırılmış- deneyim ya da duyguları uyandıracığından kaygı duyduğumuz kişi ya da durumlardan uzak durmak), *yanlış konumlama* (korku, acı, hayal kırıklığı, öfkeye neden olan kişi veya nesne yerine hırslarımızı başkasından çıkarmak) ve *yansıtma* (kendimizde olduğunu inkâr etmek için, korku, sorun, ya da suçlu arzularımızı başkasına atfederek daha sonra bunun için onu kınamak) gibi kavramları içerir.

Belki de en karmaşık savunma sistemi, sadece hayal olan değil, aynı zamanda tekrar yaşanan eski bir psikolojik duruma geçici bir dönüş olan *gerilemedir*⁵. Gerileme acı verici ya da güzel bir deneyime geri dönüş şeklinde olabilir. Bugünkü bazı güçlükleri (örneğin *Saticının Ölümü* eserindeki Willy Loman'ın hayatının rahatsız edici gerçeklerinden kaçmak için geçmişe geri dönmesi gibi) uzaklaştırdığı için bir savunma sistemidir. Ancak, *aktif değiştirme* fırsatını, yani bastırılmış duygu ve düşüncelerin tanınması ve tekrar işlenmesini beraberinde getirdiği için, diğer savunma sistemlerinden farklıdır, çünkü bir yaranın etkilerini sadece yaranma deneyimini tekrar yaşadığımızda değiştirebiliriz. Gerilemenin böyle yararlı bir tedavi aracı olmasının nedeni budur.

⁴ Anxiety – anksiyete/endişe/kaygı

⁵ regression

Birçok psikolojik deneyim, öyle tanımlanmasa bile savunma sistemleri olarak işlev görebilir. Örneğin, samimiyet korkusu – başka bir insan ile duygusal samimiyet kurma korkusu – yaralarımızı ortaya çıkarması muhtemel ilişkilerde, örneğin sevgili, eşler, çocuklar ve en iyi arkadaşlar ile olan ilişkilerde bizi duygusal bir mesafede tuttuğu için, psikolojik yaralarımız hakkında daha çok şey öğrenmeye karşı genellikle etkili bir savunmadır. Kendimizi bu önemli insanlara çok yakınlaşmaya izin vermeyerek, yakın ilişkilerin kaçınılmaz bir şekilde kurcaladığı acı dolu geçmiş deneyimlerden kendimizi koruruz. Bir defada birden fazla romantik ya da cinsel partner ile birlikte olmak, hayranlık aşamasını geçmeye başlayan romantizmden uzaklaşma ve aile ve arkadaşlar ile çok fazla zaman harcamamak için kendini başka şeylerle çok meşgul etme ne yaptığımızı kendimize itiraf etmeden sevdiklerinizle duygusal mesafe oluşturma yollarından sadece bir kaçıdır.

Tabi ki, savunmalarımız ani olarak kırılır ve *kaygı* yaşadığımız anlar bunlardır. Kaygı bizim *temel sorunlarımızı* ortaya çıkarabileceği için önemli bir deneyim olabilir. Temel sorunlarımız ve bunların kaygı ile olan ilişkisine yaygın temel düşüncelerden bazı örnekler ile başlayalım:

Samimiyet korkusu –duygusal yakınlığın bize ciddi zarar verebileceğini ya da yok edeceğini ve duygusal olarak güvende kalmanın tek yolunun diğerlerinden duygusal bir mesafede kalmak olduğunu düşündüren kronik ve güçlü bir duygu. Yukarıda gördüğümüz gibi, samimiyet korkusu da bir savunma olarak işlev görebilir. Bu özel savunma sık sık veya sürekli olarak oluşursa, o zaman samimiyet korkusu muhtemelen bir temel sorundur.

Terk edilme korkusu –arkadaşlarımızın ve sevdiklerimizin bizi terk edeceğini (fiziksel terk etme) ve bizi gerçekten umursamadıklarını (duygusal terk etme) düşündüren sarsılmaz inanç

İhanet korkusu –arkadaşlarımızın ve sevdiklerimizin güvenilmez olduğunu, örneğin bize yalan söylememe, arkamızdan bize gülmeme, veya romantik eşler durumunda, başkaları ile görüşerek bize ihanet etme konusunda güvenilmez olduğu yönündeki rahatsız edici his.

Düşük özsaygı –diğer insanlardan daha az değerli olduğumuz ve sonuçta, dikkate, sevgiye veya hayatın diğer ödüllere layık olmadığımız inancı. Aslında, genellikle bir şekilde hayat tarafından cezalandırılmayı hak ettiğimize inanırız.

Güvensiz veya tutarsız benlik algısı –kişisel bir kimlik duygusunu, kendini tanıma hissini sürdürme yetersizliği. Bu temel inanç bizi diğer insanların etkilerine son derece savunmasız bırakır ve farklı bireyler veya gruplarla bir araya geldikçe görünüş ve davranış olarak sürekli değişken bir yapıda oluruz.

ödipal konumlama (veya ödipal karmaşa) –yetişkinlikte atlatamadığımız ve eşlerimizle olgun ilişkiler kurmamıza izin vermeyen, karşı cinsten ebeveyn ile kurulmuş yanlış işlevdeki bir bağ.

Yukarıda listelenen bazı temel sorunların birbiri ile ilgisi olduğunu görebilirsiniz. Samimiyet korkusu hem bir savunma hem de bir temel sorun olarak işlev görebildiği gibi, belirli bir temel sorun başka bir temel sorunun sonucu ortaya çıkabilir ya da başka bir temel sorunun ortaya çıkmasına neden olabilir. Örneğin, terk edilme korkusu benim temel bir sorunumsa, bende yakınlık korkusu geliştirme eğilimi vardır. Sonunda umurumda olan herhangi biri tarafından terk edilmiş olacağım yönündeki kanaatim, eğer sevdiğim bir kişiye çok yakın olmazsam, bu kişi kaçınılmaz bir şekilde beni terk ettiği zaman bu durumun beni yaralamayacağı inancı ile beni duygusal yakınlıktan kaçınmaya iter. Başka bir örnek vermek gerekirse, düşük benlik saygısı, benim esas sorunum ise, başka bir temel mesele terk edilme korkusu geliştirebilirim. Sevilmeye değer olmadığım inancım bende sevdiğim herkes tarafından sonunda terk edileceğim beklentisine neden olabilir. Veya düşük benlik saygım, benim samimiyet korkusu geliştirmeme neden olabilir. Diğer insanlardan daha az değerli olduğuma yönelik inancım, onlardan değersiz olduğumu öğrenmelerini engelleme umuduyla onlarla aramda duygusal bir mesafe oluşturmama yol açabilir. Tabii ki, bunlar sadece temel meselelerin birbirine bağlı olduğu durumlardan bazılarıdır. Eminim sizler de başka durumlar düşünebilirsiniz.

Hatırlanması gereken en önemli gerçek, temel sorunların varlığımızı önemli şekillerde tanımlamasıdır. Bunlar geçici olarak hissedilen güvensizlik ya da düşük benlik imajı gibi zaman zaman oluşan olumsuz duygulardan ibaret değildir. Örneğin "kötü saç gününün" arada bir olması, temel bir sorunun varlığına işaret değildir. Aksine, temel sorunlar ömrümüz boyunca bizimle birlikte kalır ve etkili bir şekilde ele alınmazsa, genellikle farkında olmadığımız yıkıcı yollarla davranışlarımızı belirlerler. Diğer bir deyişle, temel sorunların oyuna girdiği durumlarda kaygılı olduğumuz için, kaygı bize kendimiz hakkında oldukça fazla şey söyleyebilir. Bana bu iki olay arasında bağlantı görsem de görmesem de, örneğin bir arkadaşım başka bir arkadaş ile sinemaya gittiğinde kaygı duyarım, çünkü bu benim ihmalkâr bir ebeveyninden hissettim terk edilme hissini yeniden yaşatır.

Yani, ben, şu an terk edilmiş hissediyorum, çünkü çocukken terk edilmişlik hissinden yara aldım ve bir şekilde önemli bir durumda ebeveynim tarafından terk edildiğimi kendime itiraf etmek istemediğim için kaygılıyım. Bu yüzden, bilinçli bir şekilde nedenini bilmeksizin incinmiş ve arkadaşım kızgın hale gelirim. Beni tedirgin eden şey neden bu durumun oluştuğuna yönelik bilinçaltı bilgimdir. Bu şekilde, kaygı her zaman bastırılmış duyguların dönüşünü içerir: bastırdığım bir duygu- acı verici veya korkutucu veya suçluluk hissettiren bir deneyim- yüzeye çıktığı için kaygılıyım ve bilinçaltımda tutmak istiyorum. Psikanaliz, bir tedavi biçimi olarak, kaygı ile ve kaygı durumunda yapılan kontrollü bir çalışmadır. Hedefi (bugün popüler bir tedavi şekli olan ego psikolojisinin aksine) savunma

sistemlerimizi güçlendirmek ya da sosyal uyumu geri kazanmak değil, bizim kişilik ve hareket yapılarımızdaki temel değişiklikleri tetiklemek için savunmayı yıkmaktır.

Yine de, Normal koşullar altında, savunmamız bizi bilinçsiz deneyimlerimizden habersiz tutar ve kaygılarımız, biraz uzun süren ya da tekrarlayan yapıda olsa bile, baskımızı kırmada başarılı değildir. Peki, psikoterapi yardımı olmadan, kendi bilinçaltı işlemlerimizi öğrenebiliriz? Daha önce de belirttiğim gibi, farkına varabilirsek, davranış kalıplarımız, özellikle kişiler arası ilişkiler alanında ve bu etki alanı içinde özellikle romantik ya da cinsel ilişkilerimizde, ipuçları sağlar çünkü aile içindeki çözümlenmemiş anlaşmazlıklarımızın tekrar hayata geçtiği yer burasıdır. Ek olarak, bilinçaltımıza erişimimiz vardır. Hem rüyalarımızın hem de yaratıcılığımızın kaynağı, bilinçli isteklerimizden ve arzularımızdan bağımsız olarak, bilinçaltımız olduğu için, rüyalarımız yoluyla ve içinde bulunduğumuz herhangi bir yaratıcı aktivite yoluyla, nasıl kullanacağımızı bilirsek, bilinçaltımıza erişimimiz vardır.

Rüyalar ve rüya sembolleri

Biz uyurken, savunmamızın uyanık olduğumuz zamanki ile aynı şekilde faaliyette olmadığına inanılmaktadır. Uyku sırasında, bilinçaltı kendini ifade etmede serbesttir ve bunu hayallerimizde yapar. Ancak, hayallerimizde bile biraz sansür, bastırılmış deneyimler ve duygularımıza yönelik korkutucu anlayışlara karşı bir miktar koruma vardır ve bu koruma “rüya bozulması” şeklini alır. Rüyanın geri plandaki anlamı olan bilinçaltımızın rüyalarımızda ifade ettiği mesaj, yanlış konumlama ve yoğunlaşma olarak adlandırılan süreçler aracılığıyla değiştiği için biz bunu kolayca anlayamayız. *Rüya yanlış konumlama*⁶, *her ne zaman güvenli bir kişi, nesne veya olayı daha tehditkâr bir durumdaki kişi, nesne veya olayın temsili olarak kullanırsak ortaya çıkar*. Örneğin, ebeveynlerimden birinin bana cinsel tacizde bulunduğu yönündeki bilinçaltı bilgimi ifade etmek (ve aynı zamanda bundan kaçınmak) için bir ilkokul öğretmeninin bana cinsel tacizde bulunduğu rüyasını görebilirim. Bir konuda *yoğunlaşma*⁷ bir rüya görüntüsünü veya olayını birden fazla bilinçaltı yararı veya çatışmasını temsil için kullandığımız bir rüya sırasında oluşur. Örneğin, rüyamda vahşi bir ayıyla boğuşuyorsam, bu hem evdeki hem de iş yerindeki psikolojik boğuşmaları veya çatışmaları temsil edebilir. Veya yukarıdaki örnekten devam etmek gerekirse, rüyamda bir ortaokul öğretmeni tarafından cinsel tacize uğruyorsam, bu özsaygımın herhangi bir sayıdaki aile üyeleri, arkadaşlar ve iş arkadaşlarım tarafından saldırı altında olduğu yönündeki bilinçaltı hissimi yansıtıyor olabilir. (Sonuç olarak tek bir rüya olayı, hem bir yanlış konumlama, hem de yoğunlaşma sonucu ortaya çıkabilir.)

⁶ Dream displacement

⁷ condensation

Yanlış konumlama ve yoğunlaşma biz hayal ederken oluştuğu için, bu süreçler toplu şekilde “birincil revizyon⁸” olarak adlandırılır. Birincil revizyon bilinçaltı mesajını ya da rüya gizli içeriğini gizlediğinde, gerçekten rüyada gördüğümüz şey rüyanın açık içeriğidir⁹. Yukarıda anlatılan görüntüler bir ilköğretim okulu öğretmeninin beni taciz etmesi veya vahşi bir ayı ile mücadele etme görüntüleri açık içerik örnekleridir. Bu görüntülerin aslında ne anlama geldiği rüyanın gizli içeriğidir ve bu da bir yorum konusudur. Ortaokul öğretmeni ebeveynlerimden biri için bir temsil mi veya cinsel taciz görüntüleri kendi özsaygıma yapılan sözlü saldırıların temsili mi? Ayı psikolojik bir çatışmayı mı temsil ediyor, ve eğer böyleyse, bu çatışma nedir? O zaman rüyalarımızı yorumlamada bizim hedefimiz açık içeriği hatırlayarak gizli içeriği ortaya çıkarmaya çalışmaktır. Yine de, bu bilinçli evrede dahi, bilmemizin çok acı verici olacağı durumlardan kendimizi korumak için bilinçdışı olarak bu rüyayı değiştirme eğilimindeyizdir. Örneğin rüyanın bazı kısımlarını unutabiliriz veya bu kısımları gerçekten gördüğümüz şekilden daha farklı olarak hatırlayabiliriz. Biz uyanırken oluşan bu süreç “ikincil revizyon¹⁰” olarak bilinir.

Verilen sembol ve yorumu arasında bire bir örtüşme olmadığını aklımızda tutarsak, rüyanın açık içeriğini herhangi bir sembolü yorumladığımız şekilde yorumlanabilecek olan bir tür rüya simgeciliği olarak düşünmek işimizi kolaylaştırabilir. Yani eğer aynı kültürün üyesi iseler, her hayalciye aynı sembolik anlamı ifade eden görüntülerin yanı sıra, en azından bilinçsiz deneyimimizi temsil etme şekillerimizde önemli bireysel farklılıklar da bulunmaktadır. Yani hayallerimizi doğru yorumlama şansımızı artırmak için, bazı fikirleri, duyguları ve hayallerimizi insanları rüyalarımızda nasıl temsil etme eğiliminde olduğumuzu zaman içinde öğrenmemiz gerekir ve ayrıca belli bir rüya görüntüsünün oluştuğu bağlamı da bilmemiz gerekir: rüyada belli bir rüya görüntüsünün ortaya çıktığı anın öncesinde, esnasında ve sonrasında ne oldu?

Rüya yorumlamaya ait bazı genel ilkeler çoğu durum için geçerli olma eğilimindedir ve bunlar aşağıdaki gibidir. Hayalperestler hayallerindeki tüm "karakterleri" oluşturdukları için, rüyada bir temsili kişi ya da nesneye yansıttığımız kişinin, kendi psikolojik deneyimimizin gerçek anlamda bir parçası olduğu hissi vardır. Eğer ben rüyamda ablamın ölü doğmuş bir çocuk doğurduğunu görürsem örneğin, ya kendimin ölü doğmuş bir çocuk doğurduğunu (başarısız bir ilişki? başarısız bir kariyer? başarısız sanatsal bir çaba?) ya da kendim ölü doğmuş bir çocuk olduğumu (terk edilmiş mi hissediyorum? çaresiz? depresif?) rüyamda görmekte olabilirim. Bu örneğin açıkladığı gibi, çocuklar hakkında hayallerimiz hemen hemen her zaman kendimize doğru ya da hala içimizde var olan ve muhtemelen hala bir şekilde yaralı olan çocuğun duyguları hakkında bir şey ortaya çıkarmaktadır.

⁸ Primary revision

⁹ Manifest content

¹⁰ Secondary revision

Cinselliğimizin psikolojik varlığımızın bu denli önemli bir yansıması olduğu göz önüne alındığında, toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili ya da kendimize ve diğer insanlara yönelik cinsel bir varlık olarak tutumlarımız hakkındaki hayallerimiz gerçekleri ortaya çıkarabilir. Bu rüyaları yorumlamak için, onlarda oluşabilecek erkek ve kadın görüntülerinin farkında olmamız gerekir. Erkek görüntüleri, ya da *fallik semboller*¹¹, kuleleri, roketleri, silahları, ok, kılıç ve benzerlerini içerebilir. Kısacası, dik duran veya infilak eden bir nesne ise fallik bir sembol olarak işlevi olabilir. Örneğin, bir arkadaşına silahı doğrultmuşsam, bu rüya o arkadaşına yönelik ya da o arkadaşınının temsili olduğu başka birine doğru (arkadaşımın eşi ya da benim eşim gibi) bilinçsiz bir cinsel saldırganlığı ifade ediyor olabilirim. Ek olarak, cinsel saldırganlığım da birçok şekilde yorumlanabilir: burada vurgu cinsellikte mi, saldırganlıkta mı, yoksa her ikisinde mi? Arkadaşımın eşini mi arzuluyorum, yoksa arkadaşımın eşini kısıyor muyum? Eşimle olan cinsel ilişkimde daha mı iddialı hale gelmek istiyorum, yoksa eşim benim cinsel benlik saygımı yaraladığı için şimdi ben de onunkini mi yaralamaya çalışıyorum? Hangi yorumun doğru olduğunu bulmak için, diğer benzer rüyalar, uyanma davranışının kalıpları ve rüyamın ve rüyama dâhil olan insanlar hakkındaki hislerimin dürüst bir analizi şeklinde bilgiler gereklidir. Benzer olarak, kendime silah doğrultulmuş olarak görüyorsam, kendi cinselliğimin veya genel olarak kimliğimin tehlikede olduğunu ya da faydalandığını ifade ediyor olabilirim.

*Kadın imgeleri*¹² mağaraları, odaları, (Meryem Ana'yı temsil eden resimlerde gördüğümüz gibi) duvarlarla çevrili bahçeleri, bardak, ya da her türlü muhafazaları ve kapları içerebilir. Eğer imge rahim için bir temsil olabilirse, o zaman kadın imgesi olarak işlev görüyor olabilir. Dolayısıyla, ben, küçük, karanlık bir odada sıkışır ya da kaybolursam, annemin üzerimdeki kontrolünden bilinçsiz bir şekilde korkmamı ya da bir insan olarak tamamen olgunlaşmadığımı ifade ediyor olabilir. Belki de, bu iki sorun kesinlikle birbiri ile ilgili olduğu için her ikisini de ifade ediyor olabilirim. Kadın görüntüleri süt, meyve ve başka türlü gıdaların yanı sıra gıdaların teslim edildiği şişe ya da bardak gibi kapları (evet, burada rahim görüntüsü ile örtüşme vardır) -diğer bir deyişle kendisi duygusal besleme için bir temsil olan meme için temsil olabilecek herhangi bir şeyi de içerebilir. Yani, küçük ve hızlı bir şekilde tükenen bir şişe süt ile (iki cinsiyetin de görebileceği bir rüya) aç yavru kedileri beslemek için çalışıyorsam, çocuk veya eşimin veya patronumun-ya da hepsinin- benden çok fazla şey istediğine veya başkaları ile ilgilenmek için kendime çok fazla yüklediğime yönelik bilinçsiz bir duyguyu ifade ediyor olabilirim. Aynı şekilde, rüyamda aç olduğumu ya da yiyecek aradığımı görürsem, duygusal beslenme için bilinçsiz bir ihtiyacı ifade ediyor olabilirim.

Başka türdeki sembollerden bahsetmek gerekirse, su-sıvı olan, değişebilen, bazen yatıştırıcı, bazen tehlikeli ve genellikle görüldüğünden daha derin olan- hakkında rüya görüyorsam, cinselliğim

¹¹ Phallic symbols

¹² Female imagery

ya da duygular bölgesi hakkında ya da bilinçdışı alanı ile ilgili rüya görüyor olma şansım yüksektir. Yani bir deprem dalgası tarafından boğulmuş olduğum bir rüya muhtemelen ortaya çıkmak üzere olduğundan korktuğum bastırılmış bir duyguyu gösteriyordur. Tabii ki, su da rahimdeki tecrübe ile ilgilidir, bu yüzden su içeren rüyalar, özellikle suya batma, annelerimiz ile ilişkilerimiz hakkında da olabilir. Binalar hakkında rüyalar, çatı veya bodrum katının bilinçaltını anlatması ile kendim ile olan ilişkiye yönelik olabilir. Ya da binalar hakkında hayallerim binanın benim için temsil ettiği bazı kurumlarla, örneğin kilise, okul, çalıştığım şirket veya (sosyal kuralları ve tanımları temsil ettiği için, benim süper egomun bir temsili olarak) kanun ile ilgili olabilir. Genellikle bildiğimizi düşündüğümüz - bilinçli deneyimlerimizin parçası olan-korku ve yaralarımız hakkında rüya görüyor olsak bile, bu kaygılar hakkındaki rüyalarımız muhtemelen bunların üzerine daha fazla gitmemiz gerektiğini, halen itiraf etmeye hazır olmadığımız şekillerde içten içe bizi etkilediklerini gösterir. Tabii ki, tekrarlayan rüyalar ya da yineleyici rüya görüntüleri bilinçaltı kaygıların en güvenilir göstergeleri değildir.

Hayallerimiz ne kadar korkutucu ya da rahatsız edici olursa olsun, bilinçsiz yaralar, korkular, yasak arzular ve çözülmemiş çatışmalar için, açıkladığımız gibi bize gizlenmiş olarak geldiklerinden, oldukça güvenli çıkışlardır ve biz onları sadece bunu yapmaya hazır olduğumuz ölçüde yorumlarız. Buna ek olarak bir rüya çok tehdit edici hale gelirse, kâbus gördüğümüz zamanlardaki gibi, uyanırız. Ancak, kabuslarım ben uyanırken oluşmaya başlarsa-yani, savunma sistemlerimdeki arıza geçiciden öte ise, kaygım ortadan kaybolmuyorsa, eğer baskı ile gizlenen gerçekler kendi bilincimde gizleyemeyeceğim, veya kontrol edemeyeceğim şekilde ortaya çıkıyorsa- o zaman ben bir *kriz* veya *travma* içindeyimdir.

Ölümün anlamı

Krizler başa çıkmayı başaramadığımız ve eyleme geçmeyi gerektiren yaraların, korkuların, yasak arzuların ya da çözümlenmemiş anlaşmazlıkların açık bir şekilde görünmesini sağlar. Şu an gerçekten geçmişte neler olduğunu görebiliyorsak, geçmiş bizi boğacaktır. Bu durum, kriz boyunca kendimiz hakkında bir şeyler öğrenebilme yöntemidir. Travma da, elbette, bizi psikolojik olarak yaralayan acı bir deneyimi anlatmak için kullanılır. Bu nedenle çocukluk çağı travması olarak, hastalık, kaza sonucu ölüm, ya da intihar yoluyla bir kardeşi kaybedebilir ve sonraki yaşamımda, ölümle ilgili bastırdığım tüm suçluluk, inkar ve çatışma duyguları tarafından boğularak travma veya kriz geçirebilirim. Ve ben de, örneğin, hangi yollarla ailemin bilinçsizce kendi rahatlatmak için beni suçlu gösterdiğini görebilirim.

Aslında, çocuklukta bu şekilde bir travma geçirelim veya geçirmeyelim, ölümle olan ilişkimiz psikolojik deneyimimizin temel organizatörüdür. Ölüm ile olan ilişkimizin bu şekilde nasıl çalıştığını

incelemeden önce, ölümün, herkesin olduğu kadar, kendi psikolojik deneyimleri için de önemli olmasından dolayı belki de psikanalist teorisyenlere en fazla sorun çıkarıcı konu olduğunu belirtmek önemlidir. Muhtemelen gücü fazlaca korkutucu olduğu için, ölümü bir soyutlama olarak görme-yani, gücünü çok yakından hissetmemize izin vermeyecek şekilde teoride bulunma- konusunda bir eğilim olmuştur. Yani teorisyenler ölüm konusunu doğrudan ele aldıklarında bile veya özellikle böyle ele aldıklarında, ölümü kendilerinden ve sonuçta bizlerden duygusal bir mesafede tutma eğiliminde olmuşlardır. Sanırım-sadece bir örnek vermek gerekirse- Freud'un *ölüm güdüsü*¹³ veya *thanatos*¹⁴ adını verdiği ölümün biyolojik bir güdü olduğu teorisinin altında yatan sebebin bu olduğunu düşünüyorum.

İnsanların bir ölüm güdüsü olduğunu düşündürmede, Freud'un girişimi, hem fiziksel olarak olmasa da psikolojik olarak kendilerini yok etme eğiliminde olan bireylerde, hem de iç çatışmaları ve sürekli devam eden savaşları toplu intihardan neredeyse hiçbir farkı bulunmayan, ulusların bütün olarak gördüğü kaygı verici seviyedeki kendi kendini yok edici davranışlara açıklama getirmektir. O, bu *ölüm işini*, bu psikolojik ve fiziksel kendini yok etmeyi açıklamak için bir tür olarak biyolojik oluşumumuzda bir güdünün var olması gerektiği sonucuna varmıştır. Tabii ki, ölüm işimizi bir güdü olarak, doğal ve kaçınılmaz bir şey olarak, kavramsallaştırdığımızda, bunun çalışması konusunda derin araştırmalar yapma zorunluluğundan ve bunu değiştirmeye çalışma zorunluluğundan kurtuluyoruz; hepsinin ötesinde, biyolojik güdüyü yaptığımız hiçbir şey değiştiremez. Ölüm güdüsü kavramından, sadece kavramsal seviyede var olan, gerçek deneyim dünyası ile hiçbir bağı olmayan bir fikir, bir soyutlama olarak bahsetme sebebim budur. Ölüm güdüsü kavramı somut bir gerçeklik olan biyolojiye dayanıyor olsa da, soyutlamaların yaptığı gibi, düşünce ve duygularımızı günümüz eylem ve sorumluluk dünyasının dışında bırakır. Ve bazı kuramcıların ölüm güdüsüne soyut açıklamalar getirmesinin tam olarak nedeninin bu olduğunu düşünüyorum. Bu tür açıklamalar, psikolojik ve fiziksel kendini yok etme eylemlerimizin meydana geldiği günlük dünyadan bizi uzaklaştırır.

Ölümlerle olan ilişkimizi anlamamızın daha faydalı ve sanırım daha doğru bir şekli, onu ayrılmaz bir parçası olduğu psikolojik deneyimimizin geri kalanına ilişkin olarak incelemektir. Bunu yaparsak, biz ölüm, ve kısmen ölüm korkusunun, çok sayıda diğer psikolojik gerçeklere yakından bağlı olduğunu görürüz. Ve biz bireylerin psikolojik oluşum farklılıkları nedeniyle, ölüme çeşitli şekillerde tepki verdiğini görürüz. Diğer bir deyişle, tanımlamak üzere olduğum süreçler muhtemelen hepimizde meydana gelirken, farklı derecelerde ve her bireyde farklı sonuçlar göstererek ortaya çıkar.

Her şeyden önce, birçoğumuz için, kendi ölümümüzün düşüncesi terk edilme, yalnız kalma korkumuzla uyum içindedir. Ölüm en üst seviyede terk etmektir: sevdiğimizimize ne kadar yakın olursa

¹³ Death drive

¹⁴ Freud'a göre, insanları riskli ve kendi ölümlerine sebep olacak hareketlerde bulunmaya zorlayan güdü.

olalım, topluluklarımızda ne kadar önemli olursak olalım, öldüğümüz zaman, yalnız ölürüz. Biz diğer iki yüz kişi ile birlikte bir uçak kazasında ölsek bile, her birimiz kendi ölümümüzü yaşarız. Sonuç olarak, dini inancın bize sunabileceği en büyük konforlardan biri yalnız ölmeyeceğimiz ve öldükten sonra tek başımıza olmayacağımızı bize temin etmektir: Tanrı Babamız bizim için orada ve bizimle birlikte olacaktır. Bildiğimiz herkes yapsa bile, Cennetteki Babamız kendi çocuklarını terk etmeyecektir.

Diğer insanların ölümlerinden korktuğumuzda da terk edilme korkusu geçerlidir. Çocuklar bir ebeveynini kaybettiğinde, yetişkinler eşlerini kaybettiklerinde genellikle baskın olan duygu terk edilme duygusudur. Beni nasıl terk edebildin? Beni sevmiyor musun? Neyi yanlış yaptım? Bazen sevdiği kişiyi ya da yakınıni kaybeden kişiler Tanrı tarafından bile terk edildiklerine inanırlar. Bu bağlamda, farkına varalım ya da varmayalım, sevdiğimiz birinin ölmesi suçluluk butonlarımıza basar: bir şekilde yetersiz kalmış olmalıyım; yanlış bir şey yapmış olmalıyım yoksa bu şekilde cezalandırılmazdım. Aslında, bu tür bir kayıp, bu derece yoğun psikolojik ağı korkusu, muhtemelen bazılarımızın başka birine çok fazla yakınlaşmaktan korkmasının veya çok derinden sevmekten korkmasının en büyük nedenidir. Eğer bir şekilde geride kalabilirsem, kendimi tamamen sevdiğim kişiye vermezsem, sevdiğim kişi öldüğünde acıya daha kolay katlanabilirim.

Ölüm korkusu da, daha önce gördüğümüz başka nedenlerle birlikte, samimiyet korkusunun nedeni olabilir. Bu ölüm korkusunun nasıl yaşam korkusu ile sonuçlandığına yönelik görebileceğimiz durumlardan biridir. Yaşamı kaybetme, ölüm korkumuz, hayata yakından bağlı olma korkusuna neden olabilir. Pek çok caz ve folk şarkısının dikkat çektiği gibi, "hiçbir şeyin yoksa kaybedecek bir şeyin yoktur ". Bu yaşam korkusu, aynı zamanda bir risk korkusu olarak görülebilir. Beni dehşete düşüren nihai kayıp, ölümdür. Bu nedenle, ölüme neden olabilecek herhangi bir risk alamam. Ama yaşamın kendisi sonuçta ve kaçınılmaz şekilde ölümle sonuçlanır. Bu nedenle, hayatımı yaşayarak risk alamam. Bir şekilde, mümkün olduğunca az yaparak ve mümkün olduğunca az hissederek kendimi ondan uzaklaştırmam gerek: Ben ölüm tarafından verilecek hasarı önlemek için duygusal olarak ölü olmaya çalışırım. Mantıksal olarak aşırıya kaçıldığında, ölüm ile olan bu tür bir ilişki intihara neden olacaktır. Hayatımı kaybetmenin yoğun korkusu, yaşamayı o kadar acı verici ve korkutucu yapar ki, tek kaçışım ölümdür.

Eğer işleri karmaşıklarırmak adına, ölüm korkusunu sadece biyolojik olarak ölmekten korkmak değil, genel bir kaybetme korkusu -sevgilimin ilgisini, çocuklarırmın sevgisini, sağlığı, işimi, görünüşümü, paramı kaybetme- olduğunun farkına vardığımızda, o zaman ölümün, biyolojik olmasa bile duygusal ölümün, en azından bilinçaltı seviyede bu kadar bu kadar çekici olmasını anlayabiliriz: eğer bir şey hissetmezsem, yaralanmam. Ve eğer ilk ölümümüzün biyolojik olarak değil, ilk defa bir ebeveyn tarafından terk edildiğimizde hissettiğimiz "ölüm" olduğunun farkına varırsak, erken yaştaki

terk edilme deneyimlerimizin nasıl ölüm korkusunu oluşturduğunu anlayabiliriz. Bu hissetmeme isteği, acıdan kendimizi izole etmek amacıyla hayattan kendimizi izole etme isteği, muhtemelen en sık görülen ölüm hisleridir¹⁵.

Ölümün hayatımızda oynadığı büyük rol göz önüne alındığında, buna kendimizi kaptırmamız şaşırtıcı mı? Aslında, ölümden korkumuz ne kadar büyükse, ölümün çekiciliğinin de o kadar büyük olduğu sonucuna varmanın mantıklı olduğunu düşünüyorum. Diğer bir deyişle, psikolojik varoluşumuzda ölüm hissinin oynadığı rol ne kadar büyükse, beraberinde gelen dehşet ile birlikte tüm şekilleriyle ölüme olan hayranlığımız da o kadar fazladır: doğal afetler hakkında çok fazla şiddet içeren film ya da docudrama¹⁶ izleyemeyiz; gözümüzü yol kenarındaki araba enkazından alamayız, çocuk istismarı, tecavüz ve AIDS hakkında çok sayıda haber okuyamayız; eşlerini veya sevdiklerinin eşlerini öldüren insanlar konulu televizyon için yapılmış film veya görünürde en sevdikleri oyuncaklarını gösteren çocuklarla aynı seviyede farkındalık göstererek başarısız ilişkilerini anlatan çiftlerin başarısızlıklarını gösterdikleri çok fazla tartışma programı izleyemeyiz. Ölüm ve ölümün medya temsillerine hayranlığımız, korku ve sorunlarımızı kendi dışımızdaki insanlar ve olaylara nasıl yansıttığımızın bir başka örneğidir. Bu hayranlık, dolayısıyla bir savunma olarak çalışır: Ben çocuk istismarcısının şehrin diğer tarafında (ya da benim olduğumdan farklı bir sosyal sınıf ya da etnik kökende) bulunduğunu düşünüyorsam, dikkatimi kendi istismar edilmiş olmamdan veya başkasını istismar etmemden başka yöne çekmekteyim.

Cinselliğin anlamı

Psikolojik deneyimin soyut kavramlar-ve yukarda gördüğümüz gibi, bu hayatımız üzerinde korkutucu gücünü gösterir-ortaya çıkaran başka bir alanı da insan cinselliğidir. Özellikle geçmişte bazı psikanalitik kuramcılar için, cinsellik, cinsel ilişki eyleminin serbest bıraktığı biyolojik bir basınç konusuydu. Freud bu güdüyü eros olarak tanımladı ve ölüm güdüsü-*thanatos* tanımınının karşıtı olarak belirledi. Ancak Freud bununla kalmadı. Bir defa, cinselliğimizin bizim kimliğimizin bir parçası olduğunu ve bu nedenle genellikle cinsellik olarak algılanmayan şekillerde zevk alma kapasitemiz ile ilgili olduğunu fark etti. Bebeklerin bile zevkin vücudun farklı noktalarında odaklandığı anal, oral ve örgensel¹⁷ aşamalardan geçtiğine inanmasının nedeni buydu. (Bunun Victoria dönemi toplumunda¹⁸ sebep olduğu taşkınlık ve yanlış anlamaları hayal edebilirsiniz!) Teorisyenler Freud'un çalışmaları üzerinde ilerlemeye devam ettiler ve bugün psikanalistler cinselliğimiz ve kimliğimiz arasında yakın bir

¹⁵ Death work

¹⁶ Yakın tarihteki olayları işleyen TV filmi

¹⁷ genital

¹⁸ Victorian society – Victoria dönemi, muhafazakar toplum

bağ görüyorlar, çünkü cinsel varlığımızın kökeni çocukluk çağımızda ortaya çıkan benlik duygumuzun onaylanması ya da bozulmasının doğasında yer almaktadır. Sonuç olarak, cinselliğimiz bizim genel psikolojik durumumuzun en net ve en tutarlı barometresidir. Psikanalistler için, cinselliğimiz kaçamayacağımız ve bir ilişki kurmamız gereken insani bir gerçektir. Cinselliğimiz bir biyolojik güdü-deşarj mekanizması değil, bir anlamsal konudur. O zaman, cinsel davranışı analiz etmede uygun psikanalitik soru "Cinselliğimde ne tür bilinçli ve bilinçsiz anlamlar ve amaçlar ifade ediyor ve uyguluyorum?" sorusudur. Partnerimden bir şey "almak" için cinselliği kullanıyor muyum? Partnerimi cezalandırmak için cinsellikten uzak duruyor muyum? Cinsel yakınlaşmalardan tamamıyla kaçınıyor muyum? Farklı insanlarla sık sık cinsel yakınlık mı arıyorum? Bu son iki sorunun her ikisinin de samimiyet korkusu taşıdığını fark etmek gerekir-eğer birine çok fazla yakınlaşırsam kendimi kaybeder veya duygusal olarak zarar görürüm- çünkü cinsel partnerlerimizin birden fazla olması da cinsel yakınlaşmadan tamamen kaçınmak kadar herhangi bir kişiye çok fazla yakınlaşmaktan bizi koruyabilir.

Tabii ki kültürümüzün kuralları ve uygun cinsel davranış, normal ve anormal cinsel davranış tanımlarını yapması nedeniyle, cinsel davranış da aynı zamanda kültürümüzün bir ürünüdür. (Psikanaliz için, normal ve anormal arasında anlamlı bir fark yoktur ve konu ahlaki olana karşılık ahlaksız davranış sorunu değildir; bireyler arasında sadece psikolojik farklılıklar vardır ve konu yıkıcı olan ve olmayan davranışlar konusudur.) Toplumun kuralları ve tanımları süperegomuzun büyük bir kısmını, ya da doğru ve yanlış algımız gibi (bilinçli ya da bilinçsiz) içselleştirdiğimiz ve deneyim yaşadığımız sosyal değerleri ve tabuları oluşturur. Oysa *bilinç*¹⁹ kelimesi, genellikle kullanıldığı gibi, iyi bir şey ima ederken- Jiminy Cricket'in dediği gibi, "bilincinizin rehberiniz olmasına izin verin"- süpereo sözcüğü genellikle hissetmememiz gerektiği anlarda, örneğin daha tatmin edici veya sosyal olarak daha önemli olan bir iş bile olsa düşük maaşlı bir işimiz olduğunda suçluluk hissetmemiz veya birçoğumuzun yaptığı gibi evlilik öncesinde sevdiğimiz kişi ile cinsel birliktelik yaşamaktan suçluluk duymak gibi, sadece sosyal olarak (genellikle aile tarafından) öyle hissetmeye programlandığımız için suçluluk hissetmeyi anlatır.

Süpereo, içgüdülerimizin psikolojik rezervuarı olan id ve cinsel enerjimiz olan libido ile tam zıt noktalardadır. İd sonuçlarını düşünmeksizin sadece her türden yasak arzuların-güç, cinsellik, eğlence, yemek isteği- tatminine adanmıştır. Diğer bir deyişle, id büyük oranda toplumsal gelenekler tarafından yasaklanan veya düzenlenen arzulardan oluşmaktadır. Sonuçta, süpereo-veya kültürel tabular- id'in hangi arzuları kapsayacağını belirler. Ego, ya da duyular yoluyla dış dünyayı tecrübe eden bilinçli benlik, id ve süpereo arasında hakem görevindedir ve her üçü de ilişkileri ile tanımlanır: hiçbiri birbirinden bağımsız hareket etmez ve birindeki değişim her zaman diğer ikisindeki değişimi de kapsar. Bu şekilde, ego büyük bir oranda istediğimiz şeyler ile toplumun alamayacağımızı söylediği

¹⁹ conscience

şeyler arasındaki çatışmanın ürünüdür. Bu sebepten ötürü, ego, id ve süperegö arasındaki ilişki bize kendimiz hakkında olduğu kadar, kültürümüz hakkında da bilgi verir.

Aslında, Freud'un dünyanın nasıl olduğu anlayışımızla çelişiyor gibi görülen bazı ilk dönem kavramlarını daha anlaşılır şekilde anlamlandırmamıza yardımcı olan bu kültürel bağlamdır. Örneğin, birçok kadın, kendini feminist olarak görsün veya görmesin, küçük kız çocuklarının erkeklerin penisleri olduğunu öğrendiğinde bir *penis kıskançlığı*²⁰ veya penise sahip olma isteği hissettiklerine veya küçük erkek çocuklarının *hadım edilme kaygısı*²¹ veya penislerini kaybedecekleri korkusu yaşadıklarına inanmakta zorluk çekerler. Yine de, bu iki olgunun açıklaması, Freud'un bunları gözlemlediği kültürel bağlamın farkına vardığımızda açıkça görülmektedir: Victoria toplumunun her yaştaki dişiyi baskı altına alan ve insan aktivitelerinin tüm alanlarında erkekleri baskın konumlara yükselten cinsiyet rollerinin kalıplaşmış tanımları.

Erkek çocuklarının kendisinin istemesi bile mümkün olmayan haklara ve ayrıcalıklara sahip olduğunu fark eden küçük bir kız çocuğunun (en azından bilinçsiz olarak) erkek olmayı istemesi şaşırtıcı bir durum mudur? Diğer bir deyişle, "penis kıskançlığı" gördüğünüzde, bu "güç kıskançlığıdır." Küçük kız çocuklarının asıl kıskandığı, güç, kendine saygı, eğlence, özgürlük ve karşı cins tarafından şiddet görmekten korunma gibi beraberinde getirdikleridir. Ve hangi küçük erkek çocuğu, kızlara olan sosyal üstünlüğünü ve gücünü fark ettikten sonra bunu kaybetmekten endişe duymaz? "Sen bir kızsın, seni hanım evladı!" söylemi küçük (ve büyük!) erkekleri yaralama gücüne sahiptir, çünkü bu onları böylesine bir gücü kaybetmekle tehdit eder. Sonuç olarak hadım edilme kaygısı, bayanların sahip olduğu güçsüz bir konuma rütbe indirme olarak anlaşılır.

Lacan Psikanalizi

Bu bölümde şu ana kadar tartıştığımız klasik psikanalitik teori edebiyatın standart psikanalitik yaklaşımı olsa da, İngilizce müfredatına yeni girmeye başlayan, geleneksel olmayan bir psikanalitik teori türü vardır: Fransız psikanalist Jacques Lacan'ın (1901-1981) teorisi. Lacan'ın çalışmaları genellikle belirsiz, soyut ve anlaşılması hemen hemen her zaman zordur. Aslında, bilinçdışı hakkındaki yazıların belirsiz ve anlaşılması zor olduğunu çünkü bilinçdışının kendisinin belirsiz (örneğin, hayallerimizde, davranışlarımızda ve sanatsal üretimlerimizde belirtileri, genellikle birden fazla anlama sahiptir) ve anlaşılması zor olduğunu iddia etmiştir. Dahası, aslında yaptığı açıklamaların Lacan'ın yorumlayıcıları arasında oldukça fazla anlaşmazlık vardır. Son olarak, Lacan, bazen önemli terimlerin zaman içinde anlamlarını değiştirmiştir. Ancak, bu zorluklara rağmen, Lacan psikanalizine

²⁰ Penis envy

²¹ Castration anxiety

en azından bir giriş yapmamız gerektiğini düşünüyorum, çünkü bu kavramlar öğrencilerin yazılarında yer almaya başladı ve çoğu zaman bunlar yanlış kullanılmaktadır.

İlerleyen kısımda göreceğimiz gibi, örneğin, *sembolik* kelimesinin genellikle edebi çalışmalarımızda kullandığımız anlamı ile Lacan'ın kullandığı anlam birbirinden farklıdır. Ancak teorilere yeni başlayan öğrenciler Lacan'ın bu terimi kullanımından sanki bizim edebi eserdeki semboller hakkında yazdığımız zaman kullandığımız anlamı, Lacan'ın kullandığından çok az farklı olabilecek bir anlamı kullanıyormuş gibi bahsetmektedirler. Belki de bu sorunun bir nedeni, bazı öğrencilerin sıklıkla bilgi aldığı, genellikle çok kısa ve hemen hemen Lacan'ın kendi yazıları kadar soyut olan Lacan psikanalizi özetlerinden kaynaklandığını düşünüyorum. Tabii ki, burada sunulan Lacan psikanalizi özetini okuduktan sonra Lacan'ın çalışmalarının bir derin ve kapsamlı bir anlayışına sahip olamayacaksınız, ama umarım Lacan'ın fikirlerinin ne demek *istemediğinin* yanı sıra, ne anlattıklarını net bir şekilde kavrayacaksınız.

Edebi yorumla en ilgili Lacan kavramlarını anlamak için, Lacan'ın bebeğin psikolojik gelişimi teorisi ile başlamamız gerekir. Lacan, bebeğin ilk aylarda kendisini ve çevresini rastgele, parçalanmış, şekilsiz bir kitle olarak algıladığından bahseder. Gerçekten de, bu tür bir anlayış kapasitesine sahip olmadığı için, bebek kendisini çevresinden ayırt etmez ve aslında kendi vücut parçalarına sahip olduğunu bilmemektedir. Örneğin, kendi ayak parmakları sadece çingirak ya da çevresindeki diğer nesnelere gibi, ağız yerleştirilerek keşfedilmesi gereken nesnelere dir. Ancak, altı ile sekiz ay arasında bir noktada Lacan'ın belirttiği *Ayna Evresi*²² oluşur. Çocuk ister gerçek bir aynada kendini görsün, ister annesinin reaksiyonlarını kendine geri "yansıtılmış" olarak görsün, önemli olan nokta bebeğin artık biçimsiz ve parçalanmış bir kitleden ziyade, kendisinin bir bütün olduğunun farkına varmasıdır. Başka bir deyişle çocuk sanki aynada kendi vücudunun tamamının görüntüsünü tanımış gibi kendine yönelik bir his geliştirir.

Tabii ki, çocuk, hala sözcük öncesi dönemde olduğu için bu duygular için söyleyebileceği bir şey yoktur. Nitekim Lacan, *Ayna Evresinin Hayali Düzen*²³ dediği resimler dünyasını başlattığını iddia eder. Bu hayal dünyası değil, bir algı dünyasıdır. Bu çocuğun kelimeler aracılığıyla değil, görüntüler aracılığıyla yaşadığı dünyadır. Ve bu bir bütünlük, tamlik ve memnuniyet dünyasıdır, çünkü çocuğun bütün olma anlayışı ile birlikte halen ayrılmaz bir parçası olduğunu hissettiği etrafını, bir ortak tatmin birlikteliğinde olduğunu hissettiği annesini kontrol edebilme yanılgısı da gelir: tek ihtiyacım olan şey annem, ve annemin tek ihtiyacı olduğu şey benim. Çocuğun sözcük öncesi dönemde annesi ile tam birliktelik ve sonuçta onun dünyasını tamamen kontrol etme hissinin yanıltıcı, fakat yine de çok tatmin edici ve çok güçlü olduğunu unutmamak gerekir. Bu dönemde, iyi ya da kötü yönlü, çocuğun

²² Mirror Stage

²³ Imaginary Order

annesi ile bağ hissi onun en önemli deneyimidir ve bu ilk çiftlik veya ikililik, Lacan için azami öneme sahip bir değişim olan çocuğun bir dil edinmesine²⁴ kadar devam eder.

Lacan'a göre, çocuğun dil edinimi birçok bakımdan önemli anlamlar taşımaktadır. Çocuğun dil ediniminden *Sembolik Düzen'e*²⁵ giriş olarak bahseder, çünkü dil ilk ve en başta anlamlaştırmanın, yani anlam oluşturma'nın sembolik bir sistemidir. Oluşturduğumuz, ya da daha doğrusu bizim için oluşturulan ilk anlamlar arasında, benim ayrı bir varlık olduğum ("ben benim", "sen" değil) ve bir cinsiyetimin olduğum (ben bir kızım, erkek değilim, ya da tam tersi) bulunmaktadır. Sonuç olarak, Sembolik Düzen'e girişimiz diğerlerinden ayrılma deneyimini içerir ve en büyük ayrılma Hayali Düzen'de bulunduğumuz sürede annemiz ile yaşadığımız birliktelikten ayrılmaktır. Lacan için, bu ayrılma bizim en önemli kaybetme deneyimimizi oluşturur ve bu bizi bütün hayatımız boyunca etkileyecektir. Annemizle olan bu birlikteliği kaybettiğimiz için büyük ve küçük benzetimler arayacağız. Sembolik düzende bu birlikteliği bulmak için hayatlarımızı bilinçsiz bir şekilde geçireceğiz- eğer mükemmel eşi bulsam, para sahibi olursam, farklı bir dine geçersen, daha iyi görünüme sahip olursam, daha popüler olursam veya daha çarpıcı bir arabam olursa, daha büyük bir evim olursa, veya Sembolik Düzen'in istemem gerektiğini söylediği her neye sahip olursam, belki bu birliktelik hissini tekrar yaşayabilirim-ancak asla tam bir tatmin hissine sahip olamayacağız. Neden? Lacan bunu, aradığımızın farkında olmasak bile, aradığımız tatmin türünün annemiz/dünyamız ile olan birliktelik, tamamlanmışlık, hissini Sembolik Düzen'e girdiğimizde, yani dil edindiğimizde bilinçli deneyimimizden kaybolmasından dolayı olduğunu ifade eder.

Lacan bu kayıp arzu nesnesinden "*objet petit a*" ya da a harfinin Fransızcadaki "diğer" anlamına gelen *autre* kelimesinin yerine kullanıldığı "küçük a nesnesi" olarak bahsetmektedir. Lacan araştırmacıları, Lacan'ın bu kısmi formül kısaltması için çeşitli nedenler öne sürmektedir. Yararlı bir açıklama, Sembolik Düzen'in bizi annemiz ile olan kelime öncesi ideal birliğimizden ayırarak kelime öncesi dönemdeki dünyaya ait her şeyi kendimizden farklı kişiler ve nesnelere değiştirdiği gibi annemizi de bir başka kişiye (benden ayrı bir kişi) değiştirmesi olabilir. Neden Lacan kısaca ele alacağımız gibi, belirli bir kalite Sembolik Düzen'in kısmi bir özelliğini anlatırken büyük harfle *Diğer* kelimesi yerine küçük bir *a* (autre: diğer) kullanır? Belki de kayıp arzu nesnemiz, *objet petit a*, ile olan ilişkimiz son derece kişisel, bireysel, özel iken, Sembolik Düzen'deki deneyimlerimizin bunun tam tersi olmasından kaynaklanmaktadır. Küçük a nesnesi sadece beni etkileyen, sadece bana ait "küçük diğer" kişidir. Buna karşın, ileride açıklayacağımız gibi, büyük D harfi ile başlayan Diđer²⁶ kelimesi herkesi etkilemektedir.

²⁴ Language acquisition

²⁵ Symbolic Order

²⁶ O - Other

Küçük a nesnesinin, beni kayıp nesnem için hissettiğim bastırılmış arzularıyla temasa geçiren her şey olduğunu fark etmek önemlidir. Örneğin, Marcel Proust'un Geçmiş Şeylerin Hatırası ²⁷(1954) adlı eserinde anlatıcı çocukluğundan beri ilk defa madeleine ²⁸olarak adlandırılan küçük bir çay çöreği yediğinde, gençliğine neşeli bir geri dönüş deneyimlemektedir. Kendisi beklenmedik ve canlı anılarla doludur. Onun için, madeleine küçük bir a nesnesidir. *Muhteşem Gatsby* eserinde Jay Gatsby için, Daisy'nin iskelesinin sonundaki yeşil ışık küçük a nesnesidir, çünkü yeşil ışığın Gatsby için sadece Daisy'ye değil, aynı zamanda masum gençliğine, hayat tarafından hayal kırıklığına uğratılmasından ve kirletilmesinden önceki bir zamana dönüşü anlamına geldiği ileri sürülebilir. Bu örneklerde de görüldüğü üzere, kayıp arzu nesnesinin, kelimenin tam anlamıyla, bizim annemiz ile olan kelime öncesi dönemdeki fantezi birliğimiz olmasına rağmen, daha sonra gençliğimizde bu fantezi birlikteliği ile ilişkilendirdiğimiz, onun temsili olan ve sonuçta bizim ona kayıp arzu nesnesi olarak tepki verdiğimiz olaylar veya zaman aralıkları olabilir.

Lacan psikanalizinde kayıp ve eksikliğin önemi çok güçlü şekilde vurgulanmaz. Aslında genel olarak dilin kullanımı, eğer hala bu tür şeylerin ayrılmaz bir parçası olduğumu hissetsem, nesnelere temsili olarak kelimelere ihtiyaç duymayacağım için, bir kaybı, eksikliği anlatır. Örneğin, battaniyem için *battaniye* kelimesinin temsiline ihtiyaç duyarım, çünkü tam olarak battaniyem ile ilgili eski deneyimim artık yoktur. Eğer hala battaniyem ve kendimin bir birliktelik içinde olduğunu, onunla bir ve aynı şey olduğumuzu hissetseydim, ondan bahsetmek için *battaniye* kelimesine ihtiyacım olmazdı. Sonuç olarak, Sembolik Düzen veya dil yoluyla öğrenilen dünya, eksiklik dünyası olarak başlar. Artık battaniyem ile, annem ile, dünyam ile bir değilim. Bu yüzden, bu nesnelere kavramlarını temsil etmek için kelimelere ihtiyacım var.

Ek olarak, biraz önce anlatılan eksik deneyiminin bir sonucu olarak Sembolik Düzen, zihnin bilinç ve bilinçaltı olarak ayrılmasını da gösterir. Aslında, bilinçaltı, Sembolik Düzen'e geçmeden önce sahip olduğumuzu düşündüğümüz annemiz ile olan birlikteliğimizi arzulamamızın bastırılması ile oluşmuştur. Çünkü yaşadığımız kayıp- yoğun kayıp hissimiz, kızgın arzumuz, belirli türde arzulara sahip olma suçluluğumuz ve bu seviyedeki bir kaybın beraberinde getirdiği korkular- bastırılmıştır ve bu bölümün ilk kısmında öğrendiğimiz gibi, en başta bilinçaltını yaratan baskıdır. Tabi ki, Lacan'ın "bilinçaltı bir dil gibi yapılanmıştır"(Seminar, Bk. VII) şeklindeki ünlü cümlesi, birçok şeyin yanı sıra, dilin sürekli bir şekilde yetişkinler olarak yaşadığımız, bir olduğumuzu hissettiğimiz kelime öncesi dönemde kelimelere ihtiyacı olmayan nesnelere dünyasını kelimelerle ifade edebilme arayışında olması gibi, bilinçaltımızın nasıl sürekli bir şekilde kayıp nesneyi, kelime öncesi dönemdeki fantezi anneyi aradığını vurgulamaktadır.

²⁷ *Remembrance of Things Past*

²⁸ Bir tür şekerli çörek

Bilinçaltı aynı zamanda kayıp veya eksikliği anlatan başka bir yönden de dil gibi yapılandırılmıştır. Çünkü Lacan, bilinçaltının işlemlerinin eksiklik veya kaybı vurgulayan yaygın iki dil işlemine benzediğini vurgulamıştır: mecaz ve ad aktarımı. Buraya dikkat etmek gerekir. Bu görüş umduğunuzdan daha az yüzeysel ve daha zekicedir. Mecazlar bir nesnenin ilgisiz ancak yine de benzetmek istediğimiz bir başka nesne için temsil olarak kullanıldığı durumlarda oluşur. Örneğin, *kırmızı bir gül*, aşk mecazı olabilir. İlgisizliklerine rağmen, aşkımın kırmızı bir gülün özelliklerine sahip olduğunu belirtir: çarpıcı güzellik, dokunuşta yumuşaklık, zarar verebilmesi (gülün dikenleri de vardır), ve benzeri. Ad aktarma, dilde bir nesne ile ilgisi olan bir nesnenin veya bir parçasının, o nesnenin tamamı için temsili olarak kullanıldığında oluşur. Örneğin, “bence tacın²⁹ daha iyi davranması gerekir” diyerek kralın³⁰ yaptığı bir şeyi onaylamıyor olduğumu, taç kelimesini kral kelimesi ile ilgili olduğu için ad aktarması olarak kullanabilirim. Hem mecazın hem de ad aktarmasının bir tür eksiklik, bir kayıp içerdiğine dikkat etmek gerekir: tabiri caizse, kenara itilen bir şeyler için temsili olarak kullanılmaktadırlar. Burada gülün özellikleri ve tacın işlevi ön plandadır: bu söz sanatlarının ima ettikleri kişiler değil, mecaz ve ad aktarma sahnededir.

Lacan’ın gözlemlerine göre, mecaz *yoğunlaşma* olarak bilinen bilinçaltı sürece benzemektedir, çünkü her iki süreç de benzer olmayan şeyleri bir araya getirmektedir. Bu bölümdeki “Rüya ve Rüya Sembolleri” kısmında bahsedildiği gibi, yoğunlaşma, bir kişi veya nesneyi birden fazla benzer olmayan kişi veya nesne için temsil olarak kullandığımızda, yani “bir araya getirdiğimizde” oluşur. Örneğin, gerçekte kredi aldığım banka, canı sıkkın eşim ve benden memnun olmayan patronumun beni üzdüğü zaman rüyamda aç bir aslan tarafından takip edildiğimi görebilirim. Benzer şekilde, ad aktarması da yanlış konumlama denen bilinçaltı sürece benzemektedir, çünkü her iki süreç de bir insan veya nesne için bir şekilde ilgisi olan başka bir insan veya nesneyi temsil olarak kullanır. “Savunma, Kaygı ve temel Konular” ve “Rüya ve Rüya Sembolleri” adlı bölümlerde belirtildiği gibi, yanlış konumlama bizi gerçekten rahatsız eden kişi veya nesne yerine ondan daha az tehditkar bir kişi ya da nesneyi temsil etmekle oluşur. Örneğin, gerçekten kızgın olduğum kişi patronum (“altında” olduğum kişi) olduğunda çocuğuma (benim “altımda” biri) bağırabilirim.

Bilinçaltının nasıl dil gibi yapılandırıldığına yönelik bütün örneklerde, anahtar içeriğin kayıp veya eksiklik olduğu unutulmamalıdır. Biraz önceki örneklerde, bir şey her zaman arka plana atılan başka bir şeyin temsili olmaktadır. Daha önceki örneğimizde, kayıp olan bir şeyin sürekli olarak aranması fakat asla bulunamaması vardır. Sonuç olarak, Sembolik Düzen’e-dil dünyasına”- geçiş yaparak, bir eksiklik ve kayıp dünyasına geçiş yapıyoruz. Tam ve kontrol eden olma yanılsamasında olduğumuz Hayali Düzen dünyasından çıktık. Şu anda başkalarının da ihtiyaçlarının, arzularının ve korkularının

²⁹ crown

³⁰ king

olduğu ve sonuçta kendi isteklerimizi, arzularımızı ve korkularımızı sınırlayan ve kapsamını belirleyen bir dünyada yaşıyoruz. Burada sağlanan bir tamamlanmışlık veya tam kontrol gibi rahatlatıcı bir fantezi bulunmamaktadır. Bu yeni dünya, kurallarına uymak ve sınırlamalarına boyun eğmek zorunda olduğumuz bir dünyadır.

Lacan'a göre ilk kural, Anne'nin çocuğa değil, Baba'ya ait olduğudur. En azından küçük erkek çocukları için Sembolik Düzen'e bu girişe Freud ödipal kısıtlama adını vermektedir. Çocuk, artık sadece kendisine ait olmadığı için, Annesi için temsiller bulmak zorundadır. Aslında, artık çocuğa ait değil, Baba'ya aittir. O zaman Lacan'ın Sembolik Düzenin Anne Arzusu'nun *Baba'nın Adı*³¹ şekline dönüşümünü gösterdiğini söylemesi sürpriz olmamalıdır. Çünkü sosyal olarak programlanmamız, toplumumuzun kurallarını ve yasaklarını öğrenmemiz, dil yoluyla gerçekleşmektedir ve bu kurallar ve yasaklamalar geçmişte ve şu anda halen Baba tarafından, yani geçmişte ve günümüzde otorite olan erkekler tarafından yönetilmektedir. Gerçekte, fallus³² (penis'in sembolik eşiti ve sonuçta ataerkil güç için bir mecaz) tam güç vaadini ifade etmektedir, fakat bir Sembolik Düzen işareti olmasından ötürü bir eksiklik işaretidir. Ve Lacan'ın *Baba'nın Adı* cinası, (Fransızca'da *Baba'nın Adı Nom-du-Père, Non-veya No-du-Père*, yani *Baba'nın Hayır'ı* şeklinde bir cinastır) Sembolik Düzen'in kısıtlayıcı boyutunu belirtmektedir.

Bizim "kendimiz" olarak bahsettiğimiz varlığın oluşumunda Sembolik Düzenin o kadar muazzam bir rolü vardır ki, aslında bizler olduğumuzu düşündüğümüz bağımsız bireyler değiliz. Arzularımız, inançlarımız, önyargılarımız ve benzerleri, bizim için Sembolik Düzen'e girmemiz sonucu, özellikle bu girişimizin ebeveynlerimiz tarafından sağlanması ve onların Sembolik Düzen'e tepkilerinden etkilenmesi ile oluşturulmuştur. Bu, Lacan'ın "arzu her zaman Öteki'nin arzusudur" (Seminer, Bk. XI, 235) iddiasının ne anlama geldiğini anlatmaktadır. Hayattan ne istediğimizi veya herhangi bir anda ne istediğimizi kendi eşsiz kişiliklerimizin, isteklerimizin ve yargılarımızın sonucu olarak düşünebiliriz. Ancak, arzu ettiğimiz şey, arzu etmeyi öğretilmiş şeydir. Eğer farklı bir kültürde- yani, başka bir Sembolik Düzen'de- yetişmiş olsaydık, farklı arzulara sahip olurduk. Diğer bir deyişle, Sembolik Düzen toplumun ideolojilerinden oluşur: inançları, değerleri ve önyargıları, hükümet sistemi, yasalar, eğitim uygulamaları, dini öğretileri ve benzeri. Ve bizi biz yapan toplumun ideolojilerine bizim tepkilerimizdir. Bu, Lacan'ın Simgesel Düzeni tartışırken *diğer* sözcüğünü büyük harfle başlatarak anlatmak istediği şeydir. *Diğer*, öznelliğimizin, ya da bizim genellikle "benliğimiz" olarak bahsettiğimiz şeyin oluşturulmasına katkıda bulunan herhangi bir şey anlamına gelir: örneğin, Sembolik Düzen, dil, ideoloji-gerçekten eş anlamlılardır-ya da herhangi bir otorite figürü veya kabul görmüş toplumsal uygulama.

³¹ *Name-of-the-Father*

³² Phallus

Ancak, kelime öncesi çocukluk dönemi dünyasının-tamlık ve kontrol yanılması yaşadığımız dünya, Annemizin sadece bizim için yaşadığına inandığımız dünya- arzusunu bastırmada, bilinçaltına dönüştürmede, Hayali Düzeni bastırmadığımızı fark etmek gerekir. Aksine, Sembolik Düzen ön planda egemen olsa bile bilincin arka planında Hayali Düzen varlığını sürdürmektedir. Sembolik Düzen, insan kültürüne ve toplumsal düzenine hakimdir, çünkü sadece Hayali Düzendeki kalmak kendimizi toplumda işlevsiz bir hale dönüştürmektir. Bununla birlikte, Hayali Düzen kendisini, Sembolik Düzenin algı yanlışları, yanlış anlamalar veya hatalar olarak sınıflandıracak türden deneyimler aracılığıyla hissettirir. Yani, Hayali Düzen, Sembolik Düzeni oluşturan toplumsal normlar ve beklentilere yeterince uymayan herhangi bir deneyim ya da bakış açısıyla kendisini hissettirir. Oysa bu kapasitede, Hayali Düzen aynı zamanda, eksikliği halinde kendimizi tamamen insan olarak hissetmeyeceğimiz verimli bir yaratıcılık kaynağıdır. Hayali Düzenin asıl değerinin, Sembolik Düzenin yaptığı şekilde yaşamlarımızı kontrol etmediği gerçeğinde yattığı bile ileri sürülebilir. Ne gariptir ki, muhtemelen bize Sembolik Düzeni oluşturan ideolojik sistemlere karşı tek direnci veren, bu kontrol "eksikliğidir". Bununla birlikte, Lacan Gerçek olarak tanımladığı şeyi hem Sembolik hem de Hayali Düzenin kontrol etmeye veya önlemeye çalıştığını öne sürer.

Lacan'ın Gerçek kavramı kendisinin de açıklamakta zorlandığı çok zor bir kavramdır. Gerçeği kavramını anlamamanın bir yolu, bütün anlam verme sistemlerimizin ötesinde, yani toplumun varlığını açıklamak için kullandığı ideolojiler tarafından yaratılan dünyanın dışında kalacak şekilde düşündürmektir. Yani, Gerçek, varlığının yorumlanamayan boyutudur; anlam ya da anlam-yapma sistemlerimiz, filtrelerimiz ve tamponlarımız olmadan var olma durumudur. Gerçek örneğin, günlük olarak sadece bir an için bile olsa, toplumu yöneten kurallarının ve dinin bir kısmının yada tamamının asılsız ya da hatalı veya şans eseri olduğundan şüphelendiğimizde hayatın herhangi bir amacı veya anlamı olmadığını hissettiğimiz zamanki deneyimdir. Diğer bir deyişle, bildiğimiz dünyayı oluşturan ideolojilerin altında yatanları gördüğümüzde, bunların zamansız ve sonsuz gerçekler dizisi değil, ideoloji olduğunu anladığımızda Gerçeği yaşarız. İdeolojinin, dünyamızın üzerine yerleştirilmiş işlemeli bir perde olduğunu hissederiz ve bu perdenin arkasında Gerçeğin bulunduğunu biliriz. Ama biz perdenin arkasını göremeyiz. Gerçek, zaman zaman kaygı hissetme dışında, hakkında hiçbir şey bilemeyeceğimiz şeydir. Lacan'ın bu türden bir deneyimi Gerçeğin travması olarak adlandırması bu sebeptendir. Bu bizi dehşete düşürür, çünkü bize toplumun araçlarının sadece toplumun üretimleri olduğunu söyler, fakat bize bu anlamların hiçbir şey vermez. Gerçeğin travması bize sadece toplumun yarattığı ideolojilerin altında yatan gerçeğin bilme ve açıklama kapasitemizin ötesinde bir gerçeklik olduğunu ve sonuçta bunu kontrol etme kapasitemizin kesinlikle bulunmadığını anlatan bir farkındalık sunar.

Buraya kadar takip edebildiyse, "tüm bunların edebi yorumlama ile ne ilgisi var?" diye soruyor olmalısınız. Lacan tarzı edebi yorumlamanın bu bölümün geri kalanında bahsedeceğimiz daha standart ya da klasik psikanalitik yaklaşımdan oldukça farklı olduğu göz önüne alındığında, Lacan tarzı edebi eleştirmenler tarafından yapılan edebi çözümleme türlerine aşına olmak için iyi bir fikir olabilir. Buradaki amacımız, kendinizin Lacan tarzı bir analiz yapması değil, sadece sizlere Lacan tarzı edebi yorumları göstermektir ve sonuç olarak sizler bu tarz yorumları okuduğunuzda daha rahat ve bilgili olabilir ve hazır olduğunuzda kendiniz bu tarz bir yorum deneyebilirsiniz.

Lacan tarzı bir lens ile bir edebi eseri yorumlamak için belki de en güvenilir yol, özellikle ilk defa denediğinizde, metinde daha önce belirttiğimiz önemli Lacan tarzı kavramların ne şekilde yer alıyor olabileceğini keşfetmek ve bu keşif ortaya neler çıkarabileceğini anlamaktır. Örneğin, metindeki herhangi bir karakter, olay, ya da bölümün bir tür özel fantezi ya da hayal içerecek şekilde Hayali Düzeni somutlaştırdığını görebiliyor musunuz? Sembolik Düzen metnin hangi kısımlarında etkin görünüyor? Yani, ideoloji ve toplumsal normların nerede karakterlerin davranışlarını ve hikâyedeki olayları kontrol ettiğini görürüz? Bu iki düzen arasındaki ilişki nasıl tasvir edilir? Eğer karakterlerin *küçük a nesnesine* yönelik bilinçsiz arzularının ne olduğunu bilirsek karakterler hakkında ne öğreniriz? Diğer bir deyişle, belirli bir karakter bebeklik dönemindeki ideal, etkileyici bir anne arzusunu nerede konumlar (ya da daha doğrusunu söylemek gerekirse, yanlış konumlar)? Metnin herhangi bir bölümü, önemli derecede kontrolümüz dışında kalan ve sonuçta tepkimizin ondan kaçmak, onu bastırmak veya inkâr etmek olduğu varlık boyutunun, Gerçeğin temsili olarak işlev görüyor mu?

İki edebi örneğe kısaca göz atalım. Öncelikle, birçoğunuzun Charlotte Perkins Gilman tarafından yazılmış "Sarı Duvar Kâğıdı"³³ (1892) başlıklı hikâyeyi okuduğunuzdan eminim. Ne şekilde hikâyenin isimsiz anlatıcısının tamamen orada yaşamaya başlayana kadar Hayali Düzendeki giderek daha fazla zaman harcadığını söyleyebiliriz? Hayali Düzene sığınması, ne şekilde kocası ve erkek kardeşi ile somutlaşan Sembolik Düzenin açıkça reddedilmesidir? Duvar kâğıdı nasıl Lacan tarzı Gerçeğin bir temsili olarak görülebilir? Anlatıcının duvar kâğıdı ile karşılaşması ne şekilde Gerçeğin travmasını ortaya koymaktadır? "Sarı Duvar Kağıdının" bir karakterin kendisini bir Lacan tarzı bir kaya ve sabit bir yer arasında, tabiri caizse iki yaşanılmaz alternatif arasında-çok kısıtlayıcı bulunduğu bir Sembolik Düzen ve anlaşılmaz bir Gerçek- yakalanmış bulunduğu varsayımında bulunmada haklı mıyız? Ona kalan tek konum, yavaş yavaş alıştığı ve nihayetinde tamamen orada yaşar hale geldiği Hayali Düzendir. Gerçekten de, hikâye kahramanının Lacan tarzı teorisine bize Hayali Düzen'e kesin geçişin sonucunda olacağını söylediği şekilde, toplumun bir üyesi olarak işlev yapamayan çok küçük bir çocuk gibi odanın etrafında sürünmesi ile sona erer.

³³ The Yellow Wallpaper 1892

İkinci kısa örnek olarak Kate Chopin'in sık derlenen kısa romanı “Uyanış³⁴” (1899) eserini ele alalım. Burada yine, bir kadın kahraman Edna Pontellier Hayali Düzen’e çekilir: onun durumunda, sanat, müzik, cinsel özgürlük ve romantizm dünyasına. O kısmen duygusal olarak uzak babası ve kendisini yetiştiren ablasına ve kısmen de Sembolik Düzen’e son derece bağlı olan ve adeta onun poster çocuğu olan ablasının kocası Léonce’a tepki olarak Hayali Düzen’e çekilir. Ancak, Edna tanımlayamadığı bir şey arayışı içindeyken de Hayali Düzen’e çekilir. O, ne sanatı, ne Matmazel Reisz müziği, ne cinsel özgürlüğü, ne de romantizmi tarafından tatmin edilemeyen bir özlemin peşindedir. Lacan gözüyle okuyucuya göre, Edna sanatı, müziği, cinsel özgürlüğü ve romantizmi annesi/annesinin dünyası ile bebekken yaşadığı ve halen bilinçsiz bir şekilde arzuladığı fantezi birliğin, yani küçük a nesnesinin temsilleri olarak kullanmaktadır ve bu nedenle Edna tatmin olmamaktadır diyebilir. Kesinlikle, sonunda onu doğduğu günkü gibi çıplak bir halde gençlik hatıralarının sözlü değil, duygusal-köpeğin havlaması, mahmuzların çınlamasını, arıların vızıldamasını ve çiçeklerin kokusunu duyması-yaşandığı deniz ile ölümcül bütünleşmesine götüren gücün bu bilinçsiz arzudan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Öyleyse, Edna’nın deneyimi açısından, *Uyanış* eserinin kahramanının kayıp a nesnesini arayışıyla, küçük a nesnesinin asla bulunamayacak bir kayıp bir nesne olmasından ötürü mutlaka başarısız olacak bir arayışla, yapılandırılmış olduğunu varsayımında bulunmamız mümkündür.

Tabi ki, Lacan tarzı psikanaliz çok daha fazla kavram kullanmaktadır ve bunun gibi kısa bir özetin kapsayabileceğinden daha karmaşıktır. Yine de, bu birkaç teorik kavram ve edebi örnek Lacan’ın bize sunduğu insan deneyimi üzerine eşsiz bakış açıları ve edebiyata yönelik ilginç kavrayışları anlamaya başlamanıza müsaade edebilir.

Klasik Psikanaliz ve Edebiyat

Klasik psikanalizde tabi ki daha önce bahsedilenlerden çok daha fazla kavram bulunmaktadır. Ve her alanda olduğu gibi, klasik psikanalistler arasında da, örneğin kişiliklerimizin ne şekilde oluştuğu ve işlevsiz davranışları en iyi şekilde düzeltme yöntemleri konusunda oldukça büyük anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Psikanalitik edebi eleştirmenler arasında, psikanaliz kavramlarının ne şekilde edebi çalışmalarımıza en iyi uygulanabileceği konusunda fazlaca anlaşmazlık bulunmaktadır. Bir yazarın edebi ürünü onun hayatının psikanalizinde ne tür bir rol oynar? Edebi karakterlerin gerçek insanlarmış gibi psikanalizini yapmak ne derecede mantıklıdır? Esere kendi arzularını ve çatışmalarını yansıtarak okuyan okuyucular metni “oluşturmada” nasıl bir rol oynar? Bölüm 6’da okuyucu tepkisi eleştirisi kısmını okuduğunuzda görebileceğiniz gibi, psikanaliz ve okuyucu tepkisi teorisi okuyucunun psikolojik deneyimlerine odaklanmaları bakımından birçok yönden iç içe geçmiştir. Ayrıca 3. ve 4.

³⁴ The Awakening 1899

Bölümlerde psikanalizin Marksizm ve feminizm ile iç içe geçtiği noktaları ve Marksizm ve feminizmin psikanaliz bakış açısını reddettiği bazı yönleri de göreceğiz. Bu aşamada bizim amacımız psikanalitik teorisyenlerin ve edebi eleştirmenlerin eserlerini okumanızı kolaylaştırmak ve ortaya çıkardıkları bazı konuları anlamamanızı sağlamak amacıyla ana fikirleri ve diğer birçok psikanaliz kavramının bir şekilde ilgili olduğu psikanalizin temel prensiplerini basit bir şekilde anlatmaktır.

Okuduğunuz her edebi eserde ele aldığımız her psikanalitik kavramın temsilini bulamayacağınız gerçeği mantıklı görünmektedir. Bizim işimiz, psikanalitik bakışla okurken, eseri anlayışımızı zenginleştirecek şekilde hangi kavramların uygulanmakta olduğunu görmek, ve eğer bunun hakkında bir makale yazmayı planlıyorsak, anlamlı, tutarlı bir psikanalitik yorum çıkarmaktır. Bu bölümde bizim birincil odak noktamız olan klasik psikanalitik teori bakış açısıyla, esas olarak ödipal dinamikleri ya da genel olarak aile dinamikleri ile; insanların ölüm veya cinsellik ile psikolojik ilişkilerinin ne olduğu ile; hikaye boyunca ne şekilde yazarın bilinçaltı problemlerinin ortaya çıktığı ile; veya metne yararlı bir anlayış üreten herhangi bir başka psikanalitik kavram ile ilgilenebiliriz.

Bazı eleştirmenler, edebi karakterlerin gerçek insanlar olmadığı ve bu nedenle analiz edilebilir ruhlara sahip olmadıkları için bu karakterlerin davranışlarını anlamada psikanalizin kullanımına karşı çıkmaktadır. Ancak, edebi karakter davranışlarını psikanaliz ile değerlendirmek muhtemelen teoriyi kullanmayı öğrenmenin en iyi yoludur. Dahası, bu uygulama birçok psikanalitik eleştirmen tarafından iki önemli sebepten ötürü savunulmaktadır: (1) edebi karakterleri psikanaliz ile değerlendirdiğimizde, onların gerçek insanlar olduğunu değil, genel olarak insanın psikolojik deneyimini temsil ettiğini öne süreriz, ve (2) edebi karakterler tarafından temsil edilen davranışları psikanaliz ile değerlendirmek, feminist, Marksist, veya Afro-Amerikan eleştirel bakış açısı kadar, veya gerçek hayattaki sorunlar olarak edebi temsilleri analiz eden herhangi bir teorinin bakış açısından değerlendirme yapmak kadar mantıklıdır.

Edebi karakterler tarafından temsil edilen davranışları yorumlamak için klasik psikanaliz kullanarak üretilen anlayış türlerini görmek için birkaç özel örnek inceleyelim. Arthur Miller'ın Satıcının Ölümü (1949) eserine psikanalitik bir değerlendirme Willy Loman'ın geçmişe dönüşlerinin mevcut psikolojik travmasının getirdiği gerçekten gerileme bölümleridir:kendisinin ve oğlunun iş dünyasındaki başarısızlığı, ve Willy'nin çocukluk döneminde babası ve ağabeyi tarafından terk edildiğinden beri yaşadığı acıyı yatıştırmak için ihtiyacı olan başarı. Oyun böylece bastırılmış olan duyguların geri dönüşü ile yapılandırılmıştır, zira Willy hayatını inkar ve kaçınma yoluyla psikolojik güvensizliği ve sosyal yetersizliği ve sonucunda gelen iş hayatı başarısızlığı ile geçirmiştir. O zaman psikanalitik bir bakış açısıyla, Satıcının Ölümü, ailenin psikolojik dinamiklerinin bir keşfi olarak okunabilir: aile içindeki roller hakkında çözülmemiş çatışmaların iş hayatında "ortaya çıkması" ve "çocuklara" aktarılmasının incelenmesi.

Benzer şekilde, Toni Morrison'ın *En Mavi Göz* (1970) eserinin psikanalitik bir okuması, eserin ne şekilde ırkçılığın zayıflatıcı psikolojik etkilerini ortaya koymakta olduğunu değerlendirebilir, özellikle de bu etkiler beyaz Amerika tarafından kendilerine atfedilen olumsuz niteliklere sahip olduklarına inanan birçok siyahi karakterin inanışlarında gördüğümüz gibi kurbanlar tarafından içselleştirildiğinde. Bu psikolojik etkiler örneğin, Breedloves'ların sadece Afrika özelliklere sahip olduğu için çirkin oldukları şeklinde suçlanması, Bayan Breedloves'ın kendi ailesini ihmal ederken, hizmet ettiği beyaz aileye bağlılığı; koyu tenli olduğu için acımasız bir şekilde Pecola'ya sataşan siyahi çocukların kendilerinden nefret etmesi; beyazlarda olduğu kadar siyahi karakterlerde de bulunan, beyaz tenli Afro-Amerikan bir kız olan Maureen Peal'ın koyu tenli sınıf arkadaşlarından her şekilde üstün olduğu varsayımı; ve Geraldine'in rahatlayarak hayatını yaşayamaması ve ufak bir kontrol (duygularının veya saçlarının doğal kıvrımlarının kontrolü) kaybının onu, kendi standart giyim ve davranışlarına uymayan her siyahi kişiyi adlandırdığı gibi "zenci"³⁵ yapacağından korktuğu için kocası ile oğlunu sevememesi gibi durumlarda açıkça ortadadır. Bu örneklerin de gösterdiği gibi, roman içselleştirilmiş ırkçılığın ne şekilde siyah karakterlerde kendini aşağılama ile ve kendinden nefret etme durumunun kendi ırkının diğer üyeleri üzerine yansıtılması ile sonuçlandığını gösterir. Biz, bu projeksiyonun kısmen zararlı formunu siyah karakterlerin Pecola'ya davranışlarında görüyoruz, zira Pecola'nın kendini inkâr eden mavi göz arzusu ırkçılığın psikolojik yıkıcılığının için en çarpıcı örneğidir. Ya da Breedloves'ın kökleri Pauline ve Cholly'nin gençliğindeki yalnızlığı terk edilme ve ihanet deneyimlerinde görülebilen işlevsiz aile dinamiklerini ne şekilde örneklediğini anlamak için psikanalizi kullanabiliriz.

Son olarak, Mary Shelley'nin *Frankenstein* (1818) eserin bir psikanalitik okuma, Victor'un ailesinin ve arkadaşlarının ölümünden sorumlu olan bir canavar oluşturmasının, hangi şekillerde babası ve (Elizabeth'in açık bir temsili olduğu) annesini bilinç dışı cezalandırma ihtiyacına hizmet etmekte olduğunu ortaya çıkarabilir ve onların Victor beş yaşında iken mükemmel çocuk olan Elizabeth'i evlat edinmeleri ile oluşan yoğun, çözümlenmemiş kardeş rekabetini sonlandırabilir. Victor açısından, normal bir çocukluk kıskançlığının bulunmayışı, onu ebeveyn ilgisinin tek nesnesi olduğu tahtından eden yeni geleni sevmelerine sık sık itiraz etmesi ile birleştiğinde, bilinçaltında tutuldukları için asla çözülemeyen terk edilme duygusunun bastırıldığını göstermektedir. Victor'un yetişkin hayatında bu çözülmemiş çatışmaların birçok işaretini görürüz, örneğin, Elizabeth geçen olan çocukluğunun anlatımı boyunca küçük kardeşlerinden bahsetmemesi (biz onların varlığını Elizabeth'in üniversitede ona yazdığı mektup yoluyla öğreniriz); nişanlı olduğu Elizabeth de dahil çok sevdiği ailesinden oldukça uzun süre uzak kalması; rüya sırasında Elizabeth ve ölü annesini psikolojik olarak birleştirmesinin ortaya çıkması ve bu durumun Elizabeth'in ölümünün habercisi olması; rüya anları

³⁵ Nigger – zenci kelimesi siyahi insanları aşağılamak için kullanılmaktadır.

gibi okunan ve sık sık aklını kaybetme korkusunu ifade etmesi veya mükemmel bir şekilde akli başında biri olduğuna yönelik itirazlarını içeren hararetli yönelim bozukluğu dönemleri; ve canavarın sonraki cinayetini kolaylaştırmak için anlaşılmaz bir şekilde her zaman doğru şeyi yapıyor gibi görünmesi. Dahası, romandaki psikolojik terk edilme temsili ve Mary Shelley'in kendi hayatında acı çektiği terk edilme deneyimleri arasındaki ilişki hakkında dikkatli bir şekilde ihtiyatlı tahminlerde bulunabiliriz: annesi Mary doğduktan kısa süre önce öldü; tek başına ebeveynlik yapmak babası için çok zordu; ve babasının daha sonra evlendiği kadın daha önceki evliliğinden olan çocuğu ile ilgilenmek adına Mary'yi ihmal etti.

Bu duraklamak ve edebi eserlerin psikanalitik okumaları ile ilgili çok sık sorulan bir soruyu cevaplamak için iyi bir yer olabilir: edebi bir metinde işleyen psikanalitik kavramları bulursak, bu yazarın kasıtlı olarak onları orada koyduğu anlamına mı gelir; ve bir yazar Freud'dan önce yaşamış ya da onu hiç duymamış ise bunları esere nasıl koyabilir? Bu sorunun cevabı basittir: Freud psikanalitik ilkeler icat etmedi; onları insanlarda işler halde buldu. Diğer bir deyişle, Freud bulup tarif etmeden çok uzun zaman önce bu ilkeler vardı ve o bunları tarif etmemiş olsaydı bile bu kavramlar yine de var olacaktı. Yani insan davranışını doğru bir şekilde tanımlayan veya yazarın bilinçaltının ürünü (bir noktaya kadar tüm yaratıcı eserlerin böyle olduğunu varsayalım) olan herhangi bir edebi metin, yazar eseri oluştururken bu ilkelerin farkında olsun ya da olmasın psikanalitik esasları içerecektir. Psikanaliz için edebiyat ve aslında bütün sanat formları, yazarda, okuyucuda ya da bazı çağdaş eleştirmenlere göre bir bütün olarak toplumda işlemde olan bilinçaltı güçlerin ürünüdür.

Psikanalitik kavramların kullanımı edebi bir tür ya da bir sanat ortamı ile sınırlı değildir; psikanalitik eleştiriyi, roman, şiir, tiyatro, folklor ve kurgusal olmayan eserleri okumak için ve resimleri, heykelleri, mimariyi, filmleri ve müziği yorumlamak için kullanabiliriz. (Bir hikâye anlatıyor gibi görülen birçok resimde olduğu gibi) anlatı içeriğine sahip olan veya kendisini üretenlerin veya kullananların psikolojisi ile ilgili olan (yani neredeyse her şey hakkında) resimler içeren herhangi bir insan üretimi, psikanalitik araçlar kullanılarak yorumlanabilir.

Psikanalitik eleştirmenlerin edebi metinler hakkında sordukları bazı sorular:

Aşağıdaki sorular edebiyata psikanalitik yaklaşımları özetlemek için sunulmuştur. Hangi yaklaşımı kullanırsanız kullanın, incelediğiniz metnin psikanalitik boyutunun anlatımı sürdürmeye yardımcı olduğunu (olay örgüsünün önemli bir bölümünden sorumludur) dikkate almak gereklidir. 7. soru özellikle edebiyata Lacan tarzı bir yaklaşım sunmaktadır.

1- Baskı yapısı işlemleri eseri nasıl yapılandırmakta ya da etkilemektedir? Yani, temel karakter(ler)de işlemekte olan bilinçaltı güdüler nelerdir; hangi temel konular bu şekilde gösterilmektedir; ve bu temel konular eseri ne şekilde yapılandırır ve etkiler? (Bilinçdışının bastırılmış yaralar, korkular, çözülmemiş çatışmalardan ve suçlu arzularından oluştuğunu unutmayın.)

2- Eserde görülebilen herhangi bir ödipal veya diğer aile dinamikleri var mıdır? Yani, bir karakterin yetişkin davranışlarını eserde temsil edildiği şekilde küçük yaştaki deneyimleriyle ilişkilendirmek mümkün müdür? Bu davranış kalıpları ve aile dinamikleri nasıl işlemekte ve neler ortaya çıkarmaktadırlar?

3- Herhangi bir psikanalitik kavram açısından (örneğin, gerileme, kriz, yansıtma, ölüm korkusu veya büyülenmesi, sevgi ve romantizm kadar cinsel davranışları da içeren cinselliğin psikolojik kimliğin göstergesi olması, veya ego-id-süper ego çatışmaları) karakterlerin davranışları, hikayedeki olaylar ve/veya görüntüler ne şekilde açıklanabilir?

4- Ne şekilde edebi bir eseri bir rüya ile benzer görebiliriz? Yani, tekrarlayan veya çarpıcı rüya sembolleri ne şekilde anlatıcının veya konuşmacının kendi bilinçaltı arzularını, korkularını, yaralarını veya çözülmemiş çatışmalarını diğer karakterlere, olayların geçtiği yerlere, veya tasvir edilen olaylara yansıtmasını ne şekilde ortaya çıkarır? Ölüm, cinsellik ve bilinçaltı ile ilgili semboller özellikle faydalıdır. Tabi ki, rüya sembolleri, gerçekdışı veya fantastik, diğer bir deyişle rüya benzeri edebi eserleri veya bunların bazı kısımlarını yorumlama konusunda oldukça faydalı olabilir.

5- Eser yazarın psikolojik varlığı hakkında ne öne sürmektedir? Bu soru artık psikanalistler tarafından sorulan öncelikli sorular arasında yer almasa da, özellikle psikolojik biyografiler (psiko-biyografi) yazarlar halen bunu kullanmaktadırlar. Bu durumlarda, edebi metin çoğunlukla yazarın rüyası olarak yorumlanır. Bir yazarın bu anlamda psikanalizini yapmak zor bir görevdir ve analizimiz yazarın bütün kitaplarının yanı sıra, mektuplarının, günlüklerinin ve var olan herhangi başka biyografik materyalinin de incelenmesi sonucu oluşturulması gereklidir. Tek bir edebi eser kesinlikle oldukça yetersiz bir görüntü oluşturacaktır.

6- Bir edebi eserin belirli bir yorumu okuyucunun psikolojik güdüleri hakkında ne öne sürmektedir? Veya eleştirel bir akım, bir okuyucu grubunun psikolojik güdüleri hakkında ne öne sürebilir(örneğin, edebi eleştirmenlerin Willy Loman'ı sadık bir aile babası olarak görme ve aile açmazına katkılarını önemsememe veya görmezden gelme eğilimi)?

7- Eser ne şekilde karakterlerin Sembolik Düzendeki, Hayali Düzendeki, Ayna Evresindeki veya Lacan'ın küçük a nesnesi olarak adlandırdığı durumdaki duygusal bağılıklarını ortaya çıkarmaktadır? Metnin herhangi bir kısmı Lacan'ın *Gerçek* kavramını temsil etmekte midir? Herhangi bir Lacan kavramı, metnin bu kavramlardan biri veya birkaçı tarafından yapılandırıldığını söyleyebileceğimiz şekilde metnin büyük bir bölümüne açıklama getirmekte midir?

Söz konusu edebi esere bağlı olarak, biz bu soruların birini veya herhangi bir kombinasyonunu sormak isteyebiliriz. Ya da biz burada listelenmeyen yararlı bir soru ortaya çıkarabiliriz. Bunlar bizi verimli psikanalitik şekillerde edebi eserler hakkında düşündürmek için sadece bazı başlangıç noktalarıdır. Aynı psikanalitik kavramları odaklandıklarında bile tüm psikanalitik eleştirmenlerin, aynı işi aynı şekilde yorumlamayacağını akılda tutmak önemlidir. Her alanda olduğu gibi, uzman uygulayıcılar bile farklı fikirlerde olabilir. Amacımız, edebiyat eserleri okumalarımızı zenginleştirmeye yardımcı olmak için, bize psikanaliz olmaksızın bu kadar derin ya da açıkça görülür olmayabilecek bazı önemli fikirleri görmemize yardımcı olmak için psikanalizi kullanmaktır.

Aşağıda bulunan F. Scott Fitzgerald'ın *Muhteşem Gatsby* eserinin psikanalitik okuması, bu romanın psikanalitik yorumundan ne şekilde verim alınabileceği konusunda bir örnek olarak sunulmaktadır. Ben samimiyet korkusunun, romanın ana karakterlerinin tümünde yaygın olan bir psikolojik davranış kalıbı olduğu ve anlatımın ilerlemesinin büyük bir kısmından sorumlu olduğu düşüncesindeyim. Öyleyse, Psikanalitik bir lens ile bakarak, Muhteşem Gatsby'nin okuyucularının çoğunu büyüleyen büyük bir aşk hikâyesi değil, işlevsiz aşkın psikolojik bir dram hikâyesidir.